

ข้อคิดใหม่เรื่อง “พระสิงห์” เมืองเชียงใหม่*

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว

ภาควิชาสังคมศาสตร์และการเมือง

ราชบัณฑิตยสถาน

บทคัดย่อ

พระสิงห์หรือพระพุทธรูปสิงห์เป็นพระพุทธรูปโบราณสำคัญที่ชาวเมืองเชียงใหม่และชาวล้านนา เชื่อกันว่า เดิมพระสิงห์เป็นพระพุทธรูปที่พญาผายูทรงสร้างขึ้นเพื่อถวายแด่ดวงพระวิญญาณของพระราชบิดาคือพญาคำฟูผู้บรรพบุรุษของพระองค์ ต่อมาผู้บรรพบุรุษได้กลายมาเป็นอารักษ์หรือผีเมืองเชียงใหม่และได้สถิตอยู่ที่พระสิงห์องค์นี้ตลอดมา เมื่อชาวล้านนารับนับถือพุทธศาสนาและมั่นคงแล้ว พระโพธิ์รังสีพระสงฆ์เชียงใหม่ได้แต่งประวัติของพระสิงห์ขึ้นใหม่ชื่อว่า “สิงห์คันทาน” เพื่อเปลี่ยนความเชื่อที่ว่าพระสิงห์เป็นพระพุทธรูปผีสิงมาเป็นพระพุทธรูปที่สร้างจากลังกาและเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง แต่ชาวบ้านชาวเมืองยังคงเคารพเลื่อมใสพระสิงห์ในฐานะที่เป็นอารักษ์หรือผีเมืองเช่นเดิม ชาวล้านนาเชื่อว่าพระสิงห์มีอำนาจหลายประการ ได้แก่ บันดาลให้บ้านเมืองอุดมสมบูรณ์ด้วยน้ำฝน สายพระเนตรของพระสิงห์ป้องกันสิ่งชั่วร้ายมิให้ผ่านเข้ามาในเมืองเชียงใหม่ และพระสิงห์เป็นพระพุทธรูปประจำปีเกิดของทุกคนที่เกิดปีมะโรง เมื่อเวลาผ่านไปคติความเชื่อเรื่องอารักษ์ ผีเมืองเชียงใหม่ตลอดจนประเพณีพิธีกรรมบางอย่างของพระสิงห์แบบดั้งเดิมได้ถูกกลืนเลือนเปลี่ยนแปลงและสูญหายไปกับกาลเวลา ปัจจุบัน ชาวล้านนาเคารพสักการะพระสิงห์ในฐานะที่เป็นตัวแทนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

คำสำคัญ : พระสิงห์, อารักษ์เมืองเชียงใหม่, ชูชาติ

ความเบื้องต้น

หากจะกล่าวถึงพระพุทธรูปที่สำคัญของเมืองเชียงใหม่แล้ว คงไม่พ้นที่ต้องกล่าวถึง “พระสิงห์” หรือ “พระพุทธรูปสิงห์” และ “พระแก้วมรกต”^๑ เนื่องจากเป็นพระพุทธรูปที่ถือว่ามีความศักดิ์สิทธิ์และ

* บรรยายในที่ประชุมสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ราชบัณฑิตยสถาน เมื่อวันที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๔

^๑ พระแก้วมรกต ปัจจุบันประดิษฐานที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ เดิมเป็นพระพุทธรูปของล้านนาเคยประดิษฐานที่วัดพระแก้ว จังหวัดเชียงราย และได้ไปประดิษฐานที่วัดพระแก้วดอนเต้า ลำปาง จนถึงสมัยพญาติโลกราช (พ.ศ. ๑๙๘๔-๒๐๓๐) อัญเชิญมาประดิษฐานที่เมืองเชียงใหม่ ต่อมาพระไชยเชษฐาธิราช (พ.ศ. ๒๐๘๙-๒๐๙๐) กษัตริย์เชียงใหม่เชื้อสายล้านช้างได้อัญเชิญไปเมืองหลวงพระบาง พระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงอัญเชิญพระแก้วมรกตมาประดิษฐานที่กรุงธนบุรี และพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงย้ายมาประดิษฐานที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ จนถึงปัจจุบัน (ดูเพิ่มใน สุจิตต์ วงษ์เทศ (บก). ๒๕๔๖. พระแก้วมรกต. กรุงเทพฯ : มติชน).

เก่าแก่คู่บ้านคูเมืองเชียงใหม่ มีประเพณีปฏิบัติของเมืองเชียงใหม่ที่ต้องนำพระสิงห์และพระแก้วออกมาให้ประชาชนสรงน้ำทุกปี ด้วยความสำคัญดังกล่าวพระพุทธรูปทั้ง ๒ องค์ จึงได้รับการศึกษาอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในด้านพุทธศิลปะ และประวัติศาสตร์ศิลป์ ผู้เขียนได้ติดตามการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องนี้มา ยาวนาน เห็นว่ายังมีบางประเด็นที่ยังไม่ได้มีการศึกษา โดยเฉพาะพระสิงห์และพระแก้วในมุมมองของชาวล้านนาในอดีต ซึ่งถ้าได้มีการศึกษาอย่างแท้จริงและรอบด้านแล้ว จะทำให้ความรู้และงานด้านวิชาการเกี่ยวกับพระสิงห์และพระแก้วมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น บทความนี้ขอเสนอข้อคิดใหม่บางประการของพระพุทธรูปสิงห์เชียงใหม่เพียงองค์เดียว

ก่อนที่ศาสนาพุทธจะเผยแผ่เข้ามาถึงเชียงใหม่ และแรกมีพระพุทธรูปนั้น ผู้คนที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงและแม่น้ำปิงสมัยโบราณนับถือสิ่งเหนือธรรมชาติหรือผี (Animism) มาก่อน เช่น ผีป่า ผีดอย ผีขุนน้ำ ผีตระกูล ผีบ้าน ผีเมือง เป็นต้น เมื่อศาสนาพุทธได้เผยแผ่เข้ามาจึงบูรณาการศาสนาพุทธให้เข้ากับความคิดเดิมของท้องถิ่น เช่น เดิมชาวล้านนานับถือผีดอย เมื่อรับนับถือศาสนาพุทธแล้วนิยมสร้างสิ่งเคารพหรือพระธาตุไว้บนภูเขา ให้ภูเขาภูคนั้นเป็นสถานที่กราบไหว้บูชาเหมือนเดิม ผีซึ่งดูแลภูเขาภูคนั้นก็กลายมาเป็นเทพดูแลพระธาตุ ตัวอย่าง กรณีผีปู่แสะและย่าแสะซึ่งเป็นผีลัวะ^๑ ต่อมากลายเป็นผีเมืองเชียงใหม่ตนหนึ่ง ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวว่า ในบริเวณเชิงดอยสุเทพมีการเล่นเวทย์ปู่แสะย่าแสะด้วยคนและสัตว์ใหญ่คือควาย เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แก่บ้านเมืองตามความเชื่อ

^๑ เมื่อพระเจ้ากาวิละฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่หลังจากเชียงใหม่ร้างไปนาน ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๓๑๘-๒๓๓๘) ได้ฟื้นฟูประเพณีของเมืองเชียงใหม่ซึ่งได้ปฏิบัติสืบมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์มังรายคือประเพณี การหามพระสิงห์ พระแก้ว สมเด็จพระราชาและราชครูให้ประชาชนได้สรงน้ำเป็นประจำทุกปี ดังความว่า “หามพระแก้วพระสิงห์ หามสังฆราชา ราชครูลงสรงช่วง (สนามหลวง)” (สรสวดี อ่องสกุล, ๒๕๓๔. “รวมเรื่องเมืองเชียงใหม่ : หลักฐานประวัติศาสตร์” ในหลักฐานประวัติศาสตร์ล้านนาจากเอกสารคัมภีร์โบราณและพับหนังสือ, คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, หน้า ๑๑๑.)

^๒ ปู่แสะและย่าแสะ ปู่แสะเป็นหัวหน้าชาวลัวะหรือทมิละ ภรรยาคือย่าแสะ เชื่อว่าพวกเขาเคยอาศัยอยู่บริเวณเชิงดอยสุเทพด้านทิศใต้ คือ ดอยคำ อำเภอหางดง และดอยสุเทพด้านเหนือคือบริเวณดอยคำว่าล้อมรวมถึงบริเวณวัดพระบาทสร้อย อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวถึงปู่แสะย่าแสะว่า ลัวะกลุ่มนี้เป็นยักษ์กินคน (ลวะกิ้นคน) พระพุทธเจ้าเสด็จมาโปรดปู่แสะและย่าแสะ และพระองค์ห้ามไม่ให้กินคนเป็นอาหารอีกต่อไป ปู่แสะและย่าแสะขออนุญาตกินควายที่คนฆ่ามาเช่นสังเวททุกปี บางตำนานกล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงอิทธิฤทธิ์ให้ปู่แสะย่าแสะได้เห็นและได้ทรงเหยียบรอยพระบาทไว้ ๔ รอย เรียกว่า วัดพระบาทสร้อย อำเภอแมริม เชียงใหม่ เมื่อชาวลัวะและปู่แสะย่าแสะได้ฟังคำเทศนาสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว มีความเลื่อมใสยอมรับนับถือพระพุทธเจ้า ลูกชายของเขาชื่อ สุเทพ หรือ วาสูเทพ ได้บวชเป็นภิกษุและต่อมาได้ลาสิกขาบทมาบำเพ็ญตนเป็นฤๅษีที่ดอยฮ้อยช้าง ต่อมาดอยฮ้อยช้างถูกเรียกชื่อว่า ดอยสุเทพ ปู่แสะและย่าแสะสัญญากับพระพุทธเจ้าว่า ถ้าเขาได้รับการเซ่นไหว้ด้วยควายปีละตัวแล้ว เขาจะปกป้องรักษาเมืองเชียงใหม่ และรักษาศาสนาพุทธมาถึง ๕,๐๐๐ ปี “คนคนทั้งหลายยังถือเอาข้ากินควายแลปีละตัว ข้าก็จักรักษาเขาทั้งหลายกับทั้งศาสนาพระพุทธเจ้า ๕,๐๐๐ วัสสา ชะแล้วอัน” (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ เดวิด วัยอาจ, ๒๕๔๗. ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๑๙๕-๑๙๖) ชาวเชียงใหม่ถือว่าปู่แสะย่าแสะเป็น “อารักษ์เมือง” เชียงใหม่ ชาวเมืองจะประกอบพิธีเซ่นปู่แสะย่าแสะด้วยการฆ่าควายดำที่ “ดงปู่แสะย่าแสะ” ใกล้ดอยคำ ตำบลแม่เหียะ อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ในเดือน ๘ เหนือ (พฤษภาคม-มิถุนายน) ทุกปีจนถึงปัจจุบัน

ดั้งเดิม เมื่อรับนับถือศาสนาพุทธแล้วได้บูรณาการความเชื่อดั้งเดิมของลัวะเข้าเป็นส่วนหนึ่งของศาสนาพุทธ ฝิ่ปูและย่าแสะจึงเลิกกินคนและยอมรับคำสอนของพระพุทธเจ้า การที่ศาสนาพุทธสามารถบูรณาการเข้ากับความเชื่อดั้งเดิมของคนในล้านนาได้นั้น น่าจะมาจากพิธีกรรมดั้งเดิมเกี่ยวกับผีหรือสิ่งเหนือธรรมชาติที่เรียบง่ายไม่ซับซ้อน เข้าถึงคนทั่วไปได้ง่าย ดังเช่น พระสงฆ์ล้านนาโบราณยอมรับเอาความเชื่อดั้งเดิมคือ “ฝิ่อารักษ์บ้าน” บางแห่งเรียกว่า “ฝิ่เลื้อบ้าน” ซึ่งเชื่อว่าจะปกปักรักษาคุ้มครองชาวบ้านทุกคน เมื่อลูกหลานมาบวชเรียนในวัด ชาวบ้านเชื่อว่าวิญญาณของเจ้าอาวาสที่มรณภาพในวัดกลายมาเป็นฝิ่อารักษ์ของวัดที่เรียกว่า “ฝิ่เลื้อวัด”^๔ อารักษ์ทั้งเลื้อบ้านและเลื้อวัดจะคุ้มครองลูกหลานที่มาศึกษาบวชเรียนอยู่วัด พระสงฆ์ในล้านนาได้อนุญาตให้ชาวบ้านสร้างหอฝิ่เลื้อวัดไว้ด้านหลังของวัดเกือบทุกวัดสืบมาถึงปัจจุบัน สอดคล้องกับ ศรีศักร วัลลิโภดม ที่กล่าวว่า

“...การเผยแผ่ศาสนาและลัทธิในบรรดาผู้คนที่อยู่เบื้องล่างดังกล่าวนี้ ดูเหมือนจะจริงจังยิ่งยกว่า การนับถือศาสนาของชนชั้นสูงเพราะเขาไปถึงจิตใจและชีวิตความเป็นอยู่ของชนกลุ่มใหญ่ได้ดีกว่า โดยเฉพาะพระศาสนาพุทธซึ่งมีพระธรรมคำสั่งสอนและพิธีกรรมที่เรียบง่ายนั้น ดูเข้ากันได้ดีกับระบบความเชื่อเรื่องผีและสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ อันเป็นสิ่งนับถือกันมาแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ของคนท้องถิ่นนี้เป็นอย่างดี...”^๕

พระพุทธรูปและความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธรูปก็เช่นเดียวกัน น่าจะเกิดจากบูรณาการความเชื่อทางศาสนาพุทธเข้ากับความเชื่อดั้งเดิมคือสิ่งเหนือธรรมชาติหรือผี ตำนานพระแก้วเจ้า^๖ กล่าวถึงร่องรอยผู้คนที่ย้ายอยู่ในที่ราบลุ่มน้ำปิงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ว่า ผู้คนในบริเวณนั้นบูชาสิ่งเหนือธรรมชาติหรือผี และมีสถานที่เช่นพลีกรรมอยู่ในเมืองเชียงใหม่ปัจจุบัน ตำนานพระแก้วเจ้ากล่าวถึงสถานที่ที่ใช้พลีกรรมว่า มีลักษณะเป็นแท่งหิน ซึ่งสอดคล้องกับวัฒนธรรมหินตั้งที่ใช้สำหรับฝังศพบรรพบุรุษและใช้เป็นสถานที่เช่นสังเวณีบรรพบุรุษ ปรานี วงษ์เทศ อธิบาย “วัฒนธรรมหินตั้ง” ว่า หินตั้งคือเสาหิน หรือ หลักหินใช้ปักเป็นเครื่องหมายกำหนดเขตศักดิ์สิทธิ์ เช่น กำหนดบริเวณที่ฝังศพของมนุษย์ยุคเริ่มแรก การปักหินตั้งเป็น

^๔ ชาวล้านนาเชื่อว่า หัวหน้าหมู่บ้านคนแรกตายลง วิญญาณของเขาจะกลายเป็น “ฝิ่เลื้อบ้าน” หรือ “อารักษ์บ้าน” ส่วนเจ้าอาวาสวัดทุกองค์ที่มรณภาพที่วัดใด จะกลายเป็น “ฝิ่เลื้อวัด” เชื่อว่าฝิ่เลื้อบ้านและฝิ่เลื้อวัดจะคุ้มครองผู้คนในหมู่บ้านและเด็กวัดรวมถึงสามเณรและพระสงฆ์ในวัด เมื่อถึงวันมหาสงกรานต์ (วันที่ ๑๕ เมษายน) ทุกปี ชาวบ้านจะทำพิธีดำหัวขอขมาและขอพรจากเจ้าอาวาสวัดของตน หลังจากนั้นจะพากันกราบไหว้หรือดำหัวฝิ่เลื้อวัด ในกรณีที่มีชาวบ้านย้ายเข้ามาอาศัยในหมู่บ้าน นอกจากจะแจ้งหรือขออนุญาตจากผู้ใหญ่บ้านแล้ว หัวหน้าครอบครัวต้องนำดอกไม้ธูปเทียนไปกราบไหว้บอกกล่าวกับฝิ่เลื้อบ้านและฝิ่เลื้อวัด การย้ายออกจากหมู่บ้านก็ต้องไปบอกกล่าวและกราบลาฝิ่ทั้งสองเช่นเดียวกัน นอกจากนี้หากมีเรื่องราวเดือดร้อนก็จะเอาดอกไม้ธูปเทียนไปบนบานขอให้ท่านช่วยปลดเปลื้องทุกข์ให้ เช่น ลูกชายจะไปเกณฑ์ทหาร

^๕ ศรีศักร วัลลิโภดม, ๒๕๔๖, ความหมายพระบรมธาตุในสยามประเทศ, กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, หน้า ๔๔.

^๖ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว (ปริวรรต), ๒๕๕๓, “ตำนานพระแก้วเจ้า” ในงานนิทรรศการถาวรโบราณล้านนา, กรุงเทพฯ : ริ้วว่า, หน้า ๕๘-๗๖.

ระบบความเชื่อในเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษ ที่ยังคงปฏิบัติกันอยู่ในบรรดาประชาชนพื้นเมืองในอุษาคเนย์ ตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน เมื่อทำพิธีศพต้องฆ่าวัวควายบูชายัญเช่นไหว้วินญาณบรรพบุรุษที่เสาคิน ซึ่งเป็นที่ผูกเชือกล่าสัตว์บูชายัญ เสาคินเล่มนั้นจึงกลายเป็นเสาคัดศีลพิธีเพราะมีวิญญาณของบรรพบุรุษ และวิญญาณของสัตว์ที่ถูกฆ่าสิงอยู่ เพื่อดูแลปกป้องคุ้มครองลูกหลานให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุขสืบมา”

ตำนานพระแก้วเจ้ากล่าวถึงเสาคินตั้งของลัวะที่เชิงดอยสุเทพ^๙ ว่า พระพุทธเจ้าเสด็จมาโปรดสัตว์และรับบิณฑบาตที่หมู่บ้านดอยสุเทพ พระพุทธองค์เสด็จนำพระอรหันต์เข้าไปในป่าแห่งหนึ่งเพื่อฉันจังหัน ขุนสาครหัวหน้าลัวะที่รับนับถือศาสนาพุทธแล้วจะไปตักน้ำในสระบนภูเขามาถวายแด่พระพุทธองค์ แต่ที่สระน้ำนั้นมีผีเสื้อ^{๑๐} รักษาอยู่ ผีเสื้อไม่ยอมให้ขุนสาครตักน้ำ บอกว่าบรรพบุรุษลัวะคือขุนแสนทองห้ามผู้ใดมาเอาน้ำในสระศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้ ซึ่งบริเวณที่แห่งนี้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวลัวะมาทำพิธีกรรมทุกปี ที่แห่งนั้นสีขาว ยาว ๙ คอก กว้าง ๘ คอก ซึ่งพระพุทธองค์ทรงประทับนั่งบนแท่งหินศักดิ์สิทธิ์นั้น ผีเสื้อจึงกล่าวห้ามพระพุทธองค์มิให้ประทับบนแท่งหินนั้น เพราะว่าเป็นสิ่งไม่ดี จะเป็นเสนียดจัญไร ล้านนาเรียกว่า “ซิด”^{๑๑} และจะนำความเสื่อมฉิบหายมาสู่ลัวะทั้งหลาย

“...ในที่นั้นลัวะทั้งหลายอันอยู่ดอยอุสุปัตต (สุเทพ) ที่นั้น รุ่งป๋ยอมลงมากกระทำพิธีกรรมเล่นมโหรีไพรในป่าคาเหล่าไม้ยาง (ป่า) ที่นั้น เขาก็แปลงหอรราชไว้ที่ใกล้ร่มไม้แก้ว ๕ ต้น หั้น ไว้เป็นที่กระทำพิธีกรรมบูชา ยังมีหินก้อนศิลาบาตรก้อน ๑ มีวันฉะขาวดังดอกพุด ลวงยาว ๙ คอก ลวงกว้าง ๘ คอก ขุนสาครก็อยู่ที่นั้น พระเจ้านั่งเหนือหินก้อนนั้นหันแล พระพุทธเจ้าและอรหันตาเจ้าทั้งมวลก็นั่งฉันข้าวเหนือหินก้อนนั้นแล หินก้อนนั้นกว้างและยาวมีประมาณเท่านั้น ก็บ่กิด บ่แคบ ก็พอรหันตาเจ้า ๕ ร้อยตน อันนี้หากเป็นอิทธิวิสัยแห่งพระพุทธเจ้าและอรหันตาทั้งหลายบ่ควรจักกระนิงแล. (ผีเสื้อ) มันคินึงใจว่าจักไปหาพระพุทธเจ้า มันจักละ (จาก) บวกน้ำนั้นไว้ภายหลัง ก็กลัวขุนสาครจักตักเอาน้ำ มันจึงเนรมิตดอกบัวคำอัน ๑ ใหญ่หื้อเต็มน้ำ ยอ้าหื้อขุนสาครตักเอาน้ำนั้นได้แล มันจึงไปสู่ หอรราช แล้วกล่าวเชิงพระพุทธเจ้าว่า เจ้ากูอย่านั่งหินก้อนนี้บ่ดีซิดนัก เป็นที่วางเครื่องพิธีกรรมบูชาแห่งขุนดอยทั้งหลายตาย มันกล่าวเท่านั้น แล้วลวดคินมาสู่บวบน้ำมันเล่าแล...”^{๑๒}

^๙ ปราณี วงษ์เทศ, ๒๕๔๓. สังคมและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์. กรุงเทพฯ : เรือนแก้ว. หน้า ๒๓๙-๒๔๐.

^{๑๐} ชาวล้านนาได้รับเอาความเชื่อของลัวะมาเป็นของตน ชาวล้านนาอาจจะเป็นพวกเดียวกับลัวะก็เป็นได้ เช่น เสาคินซิด หรือ เสาคินหลักเมือง เชียงใหม่เป็นของพวกลัวะก่อนสร้างเมืองเชียงใหม่ (เวียงนพบุรี).

^{๑๑} หมายถึง อารักษ์ หรือ ผีประจำถิ่น (อุตม รุ่งเรืองศรี: ๒๕๔๗. หน้า ๔๗๓. และ แปลว่า ผี หรือ ยักษ์) (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และคณะ. พจนานุกรมศัพท์ล้านนาเฉพาะคำที่ปรากฏในใบลาน. เชียงใหม่ : ซิลค์เวอร์ม. หน้า ๔๕๙.)

^{๑๒} “ซิด” เกิดจากการที่คนทำผิดจารีตประเพณีของครอบครัว หมู่บ้าน หรือ เมือง พวกเขาจะพบกับความเสื่อมหรือเป็นเสนียดจัญไรกับผู้กระทำผิด

^{๑๓} อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, ๒๕๕๓. ตำนานพระแก้วเจ้า. หน้า ๖๐-๖๑.

นอกจากนี้ตำนานยังได้กล่าวต่อไปอีกว่า เมื่อชาวลัวะทั้งหลายเลื่อมใสนับถือศาสนาพุทธแล้วได้แกะสลักรูปพระพุทธรูปเจ้าไว้ที่หินก้อนหนึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของดอยสุเทพ ความว่า

“...ขุนแสงทองได้ยินคำพระพุทธรูปเจ้าทำนายไว้ว่าบ้านเมืองก็สุขเกษมดี จึงมีความยินดีมากนัก จึงชวนขุนสาครขึ้นเมื่อสูดอโยจบุรพต (สุเทพ) จึงให้โยคีรูป ๑ ต้อง (แกะสลัก) รูปพระพุทธรูปเจ้า มีอรหันตา ๕๐๐ ตนเป็นบริวาร แลต้องหนังสือจารึกถ้อยคำทั้งมวลอันพระพุทธรูปเจ้าทำนายชุน ใส่ไว้ยังในหินก้อนหนึ่งในทิศตะวันตกแห่งอโยจบุรพตไกลพันวาทพอสะน้อยในขุนแม่ น้ำโลหิณี คือน้ำแม่ข้า^{๙๙} เราบัดนี้...”

ข้อความข้างต้นในตำนานสันนิษฐานได้ว่า การสร้างพระพุทธรูปสมัยแรกในเชียงใหม่อาจจะไม่ได้สร้างลักษณะลอยตัว แต่พระพุทธรูปบางองค์อาจจะแกะสลักเป็นภาพนูนต่ำที่หน้าผาหรือแผ่นหินที่เป็นแหล่งศักดิ์สิทธิ์ คล้ายกับการแกะสลักพระพุทธรูปในแหล่งโบราณคดีภาคอีสานหลายแห่ง เช่น ที่ผามออีแดง ซึ่งอยู่ใกล้กับปราสาทเขาพระวิหาร

ผู้เขียนมีข้อสังเกตเกี่ยวกับการเผยแผ่ศาสนาพุทธระยะแรกบริเวณลุ่มแม่น้ำปิงตอนบนว่า แทนที่ศาสนาพุทธจะเป็นฝ่ายบูรณาการความเชื่อดั้งเดิมของคนท้องถิ่นให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของศาสนาพุทธ อย่างที่เราเชื่อกัน กลับพบว่าพระสงฆ์นำเอาศาสนาพุทธและพระพุทธรูปมาเป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อดั้งเดิมของคนท้องถิ่น ดังเช่น เรื่องผีเสื้อทองน้ำห้ามพระพุทธรูปประทับนั่งที่แท่นหินที่ทำพิธีกรรมนั้น รวมถึงห้ามเอาน้ำในหนองนั้นมาฉัน เป็นนัยว่าใช้ทรัพยากรธรรมชาติบางอย่างต้องได้รับอนุญาตจากผู้ครอบครองก่อน เป็นต้น การเผยแผ่ศาสนาพุทธในระยะแรกคงต้องต่อสู้และขัดแย้งกับความเชื่อดั้งเดิม ถึงแม้ว่าเมื่อคนท้องถิ่นยอมรับนับถือศาสนาพุทธแล้ว แต่ก็ยังเป็นเพียงยอมรับในอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของพระพุทธรูปมากกว่าเชื่อและศรัทธาในหลักธรรมคำสอน และเมื่อยอมรับนับถือในพระพุทธรูปแล้วได้สลักหรือจำลองรูปพระพุทธรูปเอาไว้ในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของตนบนดอยอโยจบุรพตหรือดอยสุเทพ ไม่ไกลจากขุนน้ำแม่ข้าซึ่งเป็นแม่น้ำสำคัญของเมืองเชียงใหม่ ทั้งดอยสุเทพและขุนน้ำแม่ข้าล้วนมีสิ่งเหนือธรรมชาติหรือผีอารักษ์ดูแลอยู่ การสลักพระพุทธรูปไว้ใกล้กับสิ่งเหล่านั้นบ่งบอกว่าพระพุทธรูปซึ่งเป็นตัวแทนของพระพุทธรูปนั้นถูกบูรณาการเข้ากับความเชื่อดั้งเดิมของคนในท้องถิ่น ต่อมาเมื่อศาสนาพุทธได้เผยแผ่เข้ามาในล้านนาอีกหลายครั้ง และเมื่อศาสนาพุทธมีความเข้มแข็งกว่าความเชื่อดั้งเดิมแล้ว ศาสนาพุทธจึงสามารถบูรณาการความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่นให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของศาสนาพุทธอย่างแนบสนิทโดยมักปรากฏในนิทานหรือตำนานพื้นบ้านที่มักแสดงออกทางสัญลักษณ์

^{๙๙} น้ำแม่ข้า ปัจจุบันคือคลองแม่ข้า มีต้นน้ำจากดอยสุเทพไหลมาทางทิศเหนือของเมืองเชียงใหม่ ทำหน้าที่เป็นคูเมืองของกำแพงเมืองชั้นนอกและเป็นทางระบายจากเวียงเชียงใหม่ไปลงที่คลองแม่ข้า และไปรวมกับแม่น้ำปิงที่ “สบแม่ข้า” ได้เวียงเชียงใหม่ (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, ๒๕๕๓. ตำนานพระแก้วเจ้า. หน้า ๖๓.)

ที่แสดงถึงความฟ่ายแพ้และการยอมรับว่าอิทธิทธิปาฏิหาริย์เหล่านั้นเป็นของพระพุทธเจ้า ดังที่ปรากฏในตำนานมูลศาสนา ชินกาลมาลีปกรณ์ และตำนานเมืองต่าง ๆ

พระพุทธสิหิงค์ก็เช่นเดียวกันถูกบูรณาการเข้ากับความเชื่อดั้งเดิมของคนในท้องถิ่นซึ่งมีร่องรอยของการผสมผสานกลมกลืนปรากฏอยู่ ขอเสนอเป็นประเด็นตามลำดับดังนี้

๑. ที่มาของชื่อ “พระสิงห์”

๑.๑ “พระสิงห์” มาจากคำว่า “สิง”^{๑๑} คำไทโบราณ ?

“พระสิงห์” หรือ “พุทธสิหิงค์” มีท่านผู้รู้ได้ศึกษาถึงที่มาและความหมายของพระพุทธสิหิงค์ไว้หลายท่าน พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ ได้รวบรวมที่มาและความหมายของชื่อพระสิงห์ไว้อย่างน่าสนใจในเรื่อง “พระพุทธสิหิงค์ “จริง” ทุกองค์ไม่มี “ปลอม” แต่ไม่ได้มาจากลังกา” กล่าวว่า พระโพธิ์รังสี นักปราชญ์ชาวล้านนาได้รับงาน “สิหิงคินิทาน” หรือ นิทานพระพุทธสิหิงค์ขึ้นจากคำบอกเล่า เชื่อว่าแต่งขึ้นก่อน พ.ศ. ๑๙๘๕^{๑๒} ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ คำว่า “สิหิงค์” นั้น ท่านได้ผูกมาจากศัพท์บาลี ๒ คำ คือ สีน+องค มีความหมายว่า เหมือนราชสีห์ คำว่าราชสีห์ไม่พบแพร่หลายในเอกสารล้านนาโบราณ พระพุทธรูปในทัศนะของคนล้านนาเน้นการอธิบายถึงพุทธลักษณะในการสร้างพระพุทธรูปมากกว่าพุทธศิลปะ^{๑๓} เช่น พระพุทธรูปองค์หนึ่งสร้างตามฝีมือช่างท้องถิ่น และเชื่อว่าพระพุทธรูปทุกองค์ล้วนมีชีวิตเหมือนคนทั่วไป เช่น ผู้สร้างอาจจะมีส่วนเหมือน^{๑๔} หรือชอบอมเหมียง เขาจินตนาการพระพุทธรูปแล้ว จึงให้ช่างถ่ายทอดพุทธลักษณะพระพุทธรูปที่กำลังอมเหมียง ดังนั้น พระพุทธรูปองค์นั้นจึงมีลักษณะกระพุ้งแก้มพองออกมา เพราะอมเหมียงไว้ในพระโอษฐ์ แล้วเรียกชื่อว่า “พระเจ้าอมเหมียง”^{๑๕} พระพุทธรูปที่มีพระขงฆ์เป็นสันยื่นออกมา เรียกว่า “พระเจ้าแข้งคม” พระพุทธรูปที่สร้างให้สำเร็จภายในวันเดียว เรียกว่า “พระเจ้าทันใจ”

นักปราชญ์อีกท่านหนึ่งคือ พระรัตนปัญญา ได้รับงานคัมภีร์ “ชินกาลมาลีปกรณ์” เมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๐ คัมภีร์ดังกล่าวมีเรื่องพระพุทธสิหิงค์อยู่ด้วย ซึ่งเรื่องราวไม่ต่างไปจากที่พระโพธิ์รังสีรจนา แต่ต่างกันที่

^{๑๑} บทความนี้ ผู้เขียนขออนุญาตใช้คำว่า “พระสิง” ในหลายแห่ง แทนคำว่า “พระสิงห์” ที่มี “ห์”

^{๑๒} พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. ๒๕๔๖. พระพุทธสิหิงค์ “จริง” ทุกองค์ไม่มี “ปลอม” แต่ไม่ได้มาจากลังกา. หน้า ๕๐.

^{๑๓} อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. “พระพุทธรูป” ใน โบราณวัตถุ-โบราณสถานในวัดล้านนา. เชียงใหม่ : แสงศิลป์. หน้า ๔๗-๔๘.

^{๑๔} เหมียง เป็นต้นชาติขึ้นตามหุบเขาในเขตร่อน หรือเรียกว่า ซาป่า ชาวล้านนานำยอดอ่อนมานึ่งให้สุก แล้วนำไปหมักให้ได้ที นำใบที่หมักดีแล้วมาม้วนห่อเกลือหรือเคียวหลังอาหาร

^{๑๕} พระเจ้าอมเหมียง เมื่อสร้างพระพุทธรูปเสร็จผู้สร้างได้สร้างวัดเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปชื่อว่า วัดพระเจ้าอมเหมียง ตั้งอยู่ถนนเชียงใหม่-ฝาง ห่างจากประตูช้างเผือกทิศเหนือเมืองเชียงใหม่ประมาณ ๑๐๐ เมตร คงเหลือเพียงเจดีย์เหลี่ยมผสมทรงกลมชำรุด มีอายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๑ หรือยุคทองของล้านนา ส่วนวิหารและพระพุทธรูปคงย้ายไปไว้ที่อื่นเมื่อวัดแห่งนี้ร้าง. (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. ๒๕๓๙. วัดร้างในเวียงเชียงใหม่. กรุงเทพฯ : สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์. หน้า ๗๖.)

พระรัตนปัญญาเรียก “พระพุทธรูปสิงห์” ว่า “พระสืหลปฏิมมา” ซึ่งหมายถึง พระพุทธรูปลังกา นอกจากนั้น พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ เห็นว่าชื่อเดิมของ “สิงห์” น่าจะมาจากภาษาอณูโบราณคือคำว่า “สยง-สย” แปลว่า “อันเป็นที่น่าภิรมย์” โดยอ้างความในคัมภีร์มหาวงศ์ซึ่งสันนิษฐานว่าเรื่องสร้างพุทธรูปสิงห์นี้คงได้เค้ามาจากเรื่องดังกล่าว โดยกล่าวถึง พระยากาลนาโคได้เนรมิตรูปพระพุทธรูปอย่าง “อันเป็นที่เกิดภิรมย์ ยินดี” ปรากฏความภาษาบาลีต้นฉบับว่า “...นิมมาลี นาค ราชา โส พุทธูปิ มโนหร...” คำว่า “มโนหร” เป็นภาษาบาลี มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า “สยง-สย” เรียกว่า “พระสยง-สย” ต่อมาคงเรียกให้สั้นลงเหลือเพียง “พระสยง” นานเข้ากลายเป็น “พระสยง”^{๙๙} ความหมายที่แท้จริงจึงหายไป เมื่อนักปราชญ์ทั้ง ๒ ท่าน คือพระโพธิรังสีและพระรัตนปัญญาเถระได้รจนาคัมภีร์ “สิงห์คันทาน” และ “ชินกาลมาลีปกรณ์” จึงผูกให้เป็นภาษาบาลีว่า “พระพุทธรูปสิงห์” กับ “พระสืหลปฏิมมา”^{๑๐๐} นอกจากนี้ สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ และ อันส์ เพนธ์ ได้ร่วมกันศึกษา พุทธศิลปะในนิกายสีหฬ พ.ศ. ๑๙๐๐-๒๑๐๐ และได้ศึกษาหาความเชื่อมโยงของความหมายของคำว่า พระสิงห์ หรือ พระพุทธรูปสิงห์ กับ นิกายสีหฬ พบว่าไม่ปรากฏความเชื่อมโยงกันแต่อย่างใด และกล่าวสรุปว่า แต่เดิมที่ถูกน่าจะเป็น “พระสิงห์” ซึ่งหมายถึง พระพุทธรูปที่มีลักษณะเช่นเดียวกับสิงห์ “สี่หูพุกพุดมกาย” อันเป็นมหาบุรุษลักษณะสำคัญประการหนึ่งใน ๓๒ ประการนั่นเอง^{๑๐๑}

คำว่า “พระสิงห์” นอกจากพระโพธิรังสีท่านจะอธิบายตามทัศนะของท่านว่า “เหมือนราชสีห์” ผู้เขียนไม่ติดใจสงสัยแต่ประการใด พบว่ายังมีคำไทโบราณอยู่คำหนึ่งซึ่งมีใช้กันอย่างแพร่หลายในเขตเมืองกลุ่มไทรวมทั้งล้านนาคือคำว่า “สิง” ทำให้ผู้เขียนคิดว่าเป็นไปได้หรือไม่ ที่คำว่า “พระสิง” หรือ “พระพุทธรูปสิงห์” อาจจะมาจกคำว่า “สิง” ซึ่งในคำใหม่ ๒ ความหมาย ความหมายแรกคือ ครอง, เข้าอยู่, สถิตอยู่^{๑๐๒} เช่น งูสิง, ผีสิง ความหมายที่ ๒ แปลว่า “โคตรตระกูล” และ “ผีโคตรตระกูล” หรือ “ด้าว” คำจอง นักวิชาการชาวไทดำ มหาวิทยาลัยแห่งชาติชานอัย ประเทศเวียดนาม เป็นผู้แปลคำนี้ “สิง” ที่แปลว่า โคตรตระกูล คำนี้ใช้แพร่หลายในเมืองล่อซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในเวียดนาม ที่เมืองล่อมี “สิง” หรือ โคตรตระกูลจำนวนอยู่ ๑๒ สิง ได้แก่ ลอ, เลื่อง, กว้าง, ต่อง, ก่า, วี, แลว, ลู่, แหม่, เลม, เงิน และ นง บรรดาสิงเหล่านี้ต่างยอมรับให้คนที่มาจาก “สิงล่อ” เป็นท้าวหรือผู้ปกครอง และคนจาก “สิงเลื่อง” เป็นหมอหรือผู้ประกอบพิธีกรรมของเมือง จนมีคำกล่าวที่ว่า “สิงเลื่องเย็ดหมอ สิงล่อเย็ดท้าว”^{๑๐๓}

^{๙๙} พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. ๒๕๔๖. เรื่องเดิม. หน้า ๖. มีพระพุทธรูปสิงห์องค์หนึ่งหล่อด้วยสำริดเมื่อ พ.ศ. ๒๐๑๒ ของวัดพระเจ้าเม็งราย อำเภอเมืองเชียงใหม่ ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร ตามแบบพระสิงห์ มีคำจารึกที่ฐานว่า “สยง” และภาษาบาลีว่า “สยงค”

^{๑๐๐} พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. ๒๕๔๖. เรื่องเดิม. หน้า ๔-๘, ๓๓.

^{๑๐๑} สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ และ อันส์ เพนธ์. ๒๕๕๐. พุทธศิลปะในนิกายสีหฬิกข พ.ศ. ๑๙๐๐-๒๑๐๐. หน้า ๓๓.

^{๑๐๒} อุดม รุ่งเรืองศรี. ๒๕๔๗. พจนานุกรมล้านนา-ไทย. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง. หน้า. ๗๔๔.

^{๑๐๓} คำจอง อธิบายจาก “ความโทเมือง” เอกสารโบราณของไทดำที่รวบรวมมาได้ตั้งแต่ปี ๒๕๑๔. ว่า แต่ละ “สิง” จะมีสัญลักษณ์ประจำและมีชื่อห้ามเฉพาะ (ดูเพิ่มใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. ๒๕๕๓. ทฤษฎีบ้านเมือง ศาสตราจารย์คำจองกับการศึกษาชนชาติไทย. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์. หน้า ๔๑-๔๕.)

“สิง” มีความหมายรวมไปถึง “ผีโคตรตระกูล” หรือ “ผีบรรพบุรุษ” ของแต่ละ “สิง” คนไทดำ เรียกว่า “ด้าปู่”^{๒๓} เพราะผีบรรพบุรุษของคนไทดำสืบทอดผ่านสายตระกูลฝ่ายพ่อเป็นหลัก หรือที่เรียกว่า “ปัตตพงศ์” (patrilineal) หอเรือนของผีบรรพบุรุษของ “สิง” ต่าง ๆ เรียกว่า “เฮือนด้า” หมู่บ้านที่เป็นที่มาของบรรพบุรุษดั้งเดิมของโคตรตระกูล (สิง) เรียกว่า “บ้านด้า” ป่าช้าที่ฝังศพของโคตรตระกูลแต่ละ “สิง” เรียกว่า “แฮวด้า”^{๒๔} แต่ละ “สิง” จะประกอบพิธีบูชา “ด้า” ของพวกตนและอุทิศให้กับบรรพบุรุษใน “สิง” ของตน ผู้ประกอบพิธีเกี่ยวกับ “ด้า” และ “สิง” ล้วนเป็นผู้ชายที่มีฐานะเป็นหัวหน้าครัวเรือน และลูกชายคนโตจะเป็นผู้สืบทอด “ผีด้า” ใน “สิง” ของตน

ดังนั้น “สิง” และ “ด้า” จึงสัมพันธ์และเป็นสิ่งเดียวกัน กล่าวคือ คนที่สืบมาจากสายตระกูลเดียวกันถือเป็น “สิง” เดียวกัน เมื่อผู้นำหรือบรรพบุรุษของแต่ละ “สิง” ตายไป วิญญาณบรรพบุรุษของตระกูลนั้นจะกลายเป็น “ด้า” หรือ ที่เรียกว่า “ด้าปู่” สมาชิกทุกคนต้องเซ่นไหว้บูชาด้าปู่ของตนต้องจัดหาสถานที่และดูแล “เฮือนด้า” “บ้านด้า” และ “แฮวด้า” ของโคตรตระกูลด้วย

ชาวล้านนามีความเชื่อและบูชาเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษแต่ละตระกูลเช่นเดียวกับคนไทดำ เรียกว่า “ผีปู่ย่า” หรือ “ผีตระกูล” ซึ่งสืบทอดทางฝ่ายแม่หรือที่เรียกว่า “มาตุพงศ์” (matrilineal) เมื่อชาวล้านนาได้รับนับถือศาสนาพุทธแล้ว ความเชื่อเรื่องผียังคงถือปฏิบัติอยู่ แต่อาจจะไม่เข้มแข็งเท่ากับผีตระกูลของคนไทดำที่สืบทอดผีผ่านฝ่ายพ่อ ซึ่งมีทั้ง “เฮือนด้า” “บ้านด้า” และ “แฮวด้า” ปัจจุบันคนไทดำยังนับถือผีอยู่หลังจากชาวล้านนาได้รับนับถือศาสนาพุทธแล้ว บทบาทของผู้หญิงล้านนาถูกจำกัดหรืออธิบายใหม่ด้วยแนวคิดศาสนาพุทธและจารีตประเพณีในสังคม ผู้ชายล้านนาในอดีตได้เปรียบในการพัฒนาตนเองโดยผ่านการศึกษามากกว่า แต่ผู้หญิงมีโอกาสน้อยกว่า และมีคำสอนบางเรื่องที่ลดบทบาทของผู้หญิง เช่น ผู้หญิงมีบุญน้อยกว่าชาย ห้ามผู้หญิงบวชเรียน ห้ามผู้หญิงเข้าไปในพระอุโบสถ แต่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีตระกูลผู้หญิงกลับมีบทบาทในการสืบทอดและเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมเซ่นไหว้ผีตระกูลในล้านนาจนถึงปัจจุบัน

^{๒๓} ด้า ในภาษาไทยไทดำและล้านนา หมายถึง ผีบรรพบุรุษ, ผีตระกูล, ผีปู่ตายาย ไทดำเรียกผีบรรพบุรุษที่สืบทอดมาจากตระกูล (สิง) ฝ่ายชายว่า “ด้าปู่” ผู้หญิงไทดำแต่งงานจะถูกเรียกว่า “แต่งงานใหม่” หมายถึง ผู้หญิงคนนั้นต้องเปลี่ยนสังกัดผีด้าบรรพบุรุษเดิมของตนไปอยู่กับผีด้าของฝ่ายสามี แม้สามีจะตายไปแล้ว ผู้หญิงก็จะกลับไปสังกัดผีด้าของพ่อแม่ตนไม่ได้ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ. ๒๕๕๓. หน้า ๔๑-๔๕.) ตำนานพญาเงี้ยวฉบับวัดเหมืองหม้อ อำเภอมือง จังหวัดแพร่ กล่าวถึงคำว่า “ด้า” ของตระกูลฝ่ายชาย หรือไทดำเรียกว่า “ด้าปู่” ว่า “ที่ผู้ชายยังเทวดา อารักษ์ หลักเมือง ต้าตีผีพ่อแล้ว...” (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. ๒๕๒๔. ตำนานพญาเงี้ยว. หน้า ๖๗.)

ชาวล้านนาสืบผีตระกูลหรือด้าจากฝ่ายผู้หญิงหรือแม่ “มาตุพงศ์” (matrilineal) ลูกสาวตนโตของตระกูลจะเป็นผู้สืบทอด “ผีตระกูล” (ผีตระกูล) เป็นหัวหน้าทำพิธีเซ่นไหว้และประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีตระกูล ส่วนลูกชายของตระกูลเมื่อแต่งงานแล้ว เขาจะถูกตัดออกจากผีตระกูลของตน เขาจะต้องไปรับนับถือผีตระกูลของภรรยา

^{๒๔} ที่ฝังศพคนตายเรียกว่า “แฮว” คนไทดำจะเลือกพื้นที่ฝังศพเป็นบริเวณเฉพาะ เรียกว่า “ป่าแฮว” หมายถึงป่าช้า (ป่าเร็ว หมายถึงป่าช้า คำว่า “เร็ว” เป็นคำไทโบราณ หมายถึง คนที่ตายไปนานแล้ว สมุดตราข. เขียนถึงคำนี้ว่า “...เมื่อลุนตาย เขาเท่าฝังไว้ไม่หมายป่าเร็ว ที่นั่นแล ผีตายฝังหลักอัน ๑ หรือว่าตายไป ๑ คน ๒ คน ไปตามหมายไม้นั้นเทอะ” (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว (ปริวรรต). ๒๕๒๔. สมุดตราข. หน้า ๒๙) ในอาหมบูรณจิกกล่าวไว้ว่า เร่ว แปลว่า ป่าช้า (เรณู วิชาศิลป์. ๒๕๓๙. อาหมบูรณจิก. หน้า ๒๙๓.)

คำว่า “สิง” และ “พระสิง” เกี่ยวข้องกับความหมาย “โคตรตระกูล” และ “ผี/ด้าว” อย่างไร ประเด็นแรกภาษาล้านนาแม้จะไม่มีคำว่า “สิง” ที่หมายถึง “โคตรตระกูล” เหมือนภาษาไทยดำ แต่มีร่องรอยของคำว่า “สิง” หลงเหลืออยู่คือคำว่า “สิงเมือง” หมายถึง คณะขุนนางชั้นสูงที่ปกครองบ้านเมืองร่วมกับกษัตริย์เชียงใหม่อย่างน้อยตั้งแต่สมัยพญาติโลกราช (พ.ศ. ๑๙๘๔-๒๐๓๐) เป็นต้นมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์หรือสมัยพระเจ้ากาวิละ (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๕๘) มีตำแหน่งขุนนางชั้นสูงเรียกว่า “สิงเมือง” เทียบได้กับการปกครองของไทยดำที่มีคำว่า “สิงลือเฮ็ดท้าว” ส่วน “สิงเมือง” ในล้านนาทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยกษัตริย์บริหารปกครองบ้านเมือง

คำว่า “เมือง” ตามคติโบราณของกลุ่มไทและล้านนาประกอบด้วยส่วนที่เป็น “รูปธรรม” และ “วิญญาณ” สิ่งที่เป็นรูปธรรม จับต้องได้หรือเห็นได้ด้วยตาเปล่า เช่น คูน้ำ คันดิน กำแพง วัด ปราสาท หอคำบ้านเรือน ส่วนที่เป็นวิญญาณของเมือง ได้แก่ ศาสนา ความเชื่อ จารีต ประเพณี พิธีกรรม เทพดา อารักษ์ ผีวัด ผีบ้าน ผีเมือง^{๖๔} สังคมไทดำเชื่อว่าเมืองมี “ขวัญ” กำกับอยู่ ชาวเมืองต้องดูแลขวัญเมืองให้ปรกติ เพื่อให้บ้านเมืองสงบเรียบร้อย^{๖๕} คณะขุนนางในล้านนาหรือ “สิงเมือง”^{๖๖} ทำหน้าที่ดูแลปกครองบ้านเมืองและคงจะทำหน้าที่เกี่ยวกับพิธีกรรมของ “วิญญาณ” เมืองด้วย เช่น การเซ่นไหว้ผีเมือง การสืบชาติเมือง การทำบุญเมือง ฯลฯ “สิงเมือง” ที่เป็นผีเมืองมีบทบาทในการปกป้องคุ้มครองและเป็นผีโคตรตระกูลที่เป็นทั้ง

^{๖๔} อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. “แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเมืองเชียงใหม่.” เอกสารประกอบการบรรยาย ในการประชุมสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง วันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๓๙. พิมพ์เผยแพร่ใน *รวมบทความวิชาการล้านนาคดี*. สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ ๒๕๔๐. หน้า ๖๔-๖๕.

^{๖๕} ดูเพิ่มใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ. ๒๕๕๓. หน้า ๓๑.

^{๖๖} ดำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวว่า “สิงเมือง” เป็นคณะขุนนางผู้ใหญ่ที่มีหน้าที่ช่วยกษัตริย์เชียงใหม่บริหารปกครองบ้านเมือง ในสมัยพญาติโลกราช (พ.ศ. ๑๙๘๔-๒๐๓๐) คณะสิงเมืองทำหน้าที่ร่วมกันเป็นคณะตัดสินคดี (หน้า ๗๙) ทำหน้าที่ติดต่อกับคณะทูตที่มาจากต่างเมือง (หน้า ๙๓) ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาของพญาติโลกราชในการทำสงครามกับพวกแควที่มาประชิดเมืองน่าน (หน้า ๑๐๑) ความว่า “สกราช ๘๔๑ (พ.ศ. ๒๐๒๒) แกวเคียดบดอย เจ้าพญาติโลกราชเชิงขุนทั้งหลายว่า หากแกวเข้ามาล้อมเมืองเราแท้ เราจักทำสันใดดีชาลิ่งเมืองขุนเมืองทั้งหลายพร้อมกันไหว้พระเป็นเจ้า...” นอกจากนี้ ในสมัยพระเมกุฏวิสุทธิวงศ์ (พ.ศ. ๒๐๙๔-๒๑๐๗) กษัตริย์ราชวงศ์มังรายองค์สุดท้ายก่อนที่เสียเอกราชให้แก่พระเจ้าบุเรงนองของพม่า มีขุนนางที่ดำรงตำแหน่งสิงเมืองเช่นกัน “...พระเปนเจ้าเมกุฏจึงมีโอวาทแก่สิงเมืองแต่งแขกไปตอบ ท้าวหมื่นแขกซ้ายเป็นราชทูต” (หน้า ๑๒๐). อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และคณะ. ๒๕๔๗. หน้า ๗๙, ๙๓, ๑๐๑, ๑๒๐.

นอกจากนี้ยังพบตำแหน่งคณะสิงเมืองสมัยพระเจ้ากาวิละ (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๕๘) ซึ่งสืบจาริตมาจากสมัยโบราณ “สิงเมือง” มีจำนวน ๔ คน ดังความว่า “...สิงเมืองทั้ง ๔ มีพระยาแสนหลวง พระยาสามล้านไชยอามาตย์ พระยาจำบ้าน พระยาเด็กชายและท้าวพญา ๓๒ ขุน พร้อมเหนือสนามเมืองรัตนดิงสาอภินวบุรีมหานครราชธานีขุตน” และ “จึงปลงพระราชอาญาพระบันฑูลใส่เกล้าใส่หัวไว้แก่เสนาธิปัตย์ อันเป็นสิงเมืองทั้ง ๔ หมายถึง พระยาสามล้านไชยอามาตย์ พระยาสรีสงครามอามาตย์ แสนหลวงราชกาวิ แสนหลวงราชมนตรี เป็นประธาน...” สรัสวดี อ๋องสกุล. ๒๕๓๔. หน้า ๑๑๑-๑๑๒.

“สิง” และ “ดัว” ชาวเมืองอาจจะเรียกว่า “ผีสิงเมือง” โดยเติมคำว่า “ผี” ให้รู้ว่าเป็นผี ไม่ใช่สิงเมืองที่เป็นขุนนาง ต่อมาคำว่า “ผีสิงเมือง” หรือผีตระกูลอาจกร่อนคำให้สั้นลงเหลือเพียงคำว่า “ผีเมือง”^{๒๔}

พระพุทธรูปที่พญาผายูสร้างถวายแด่พญาคำฟูซึ่งเป็นบรรพบุรุษของพระองค์ พระพุทธรูปองค์นั้นเป็นทั้ง “สิง” และ “ดัว” ของพญาผายู พระพุทธรูปองค์นี้อาจจะเรียกว่า “พระสิง” ก็เป็นไปได้ โดยคงคำว่า “สิง” ไว้ที่พระพุทธรูป และมีความเชื่อว่า “สิง” และ “ดัว” จะปกป้องคุ้มครองบ้านเมืองของกลุ่มคนไทควบคู่ไปกับระบบการปกครองของกษัตริย์เป็นสิ่งที่น่าสนใจ กล่าวคือ การปกครองบ้านเมืองล้านนาเริ่มตั้งแต่ระดับย่อย หรือต่ำสุด คือ บ้าน, หมู่บ้าน, เมือง และ พันนา ระบบการปกครองของผีก็เริ่มตั้งแต่ระดับย่อยเช่นกัน คือ ผีเรือน, ผีโคตรตระกูล (ผีตระกูล/เค้าผี), ผีเจ้าบ้าน (ผีเสื้อบ้าน), ผีเจ้าวัด (ผีเสื้อวัด) และ ผีเมือง เมื่อความเป็นผีหรือ “ดัว” ไปสถิตอยู่ที่องค์พระพุทธรูปจึงเรียกว่า “พระสิง” ซึ่งอาจจะมาจากคำโบราณก็เป็นไปได้

๒. วัดสี่เชียงพระ หรือ วัดพระสิงห์

“พระสิง” หรือ “พระพุทธรูปสิงห์” เดิมประดิษฐานที่วัดชื่อ “วัดสี่เชียงพระ” บริเวณนี้ก่อนที่พญาผายูจะนำพระอัฐิของพระราชบิดาคือพญาคำฟูมาบรรจุ ดำเนินานกล่าวว่า บริเวณนี้เป็นสถานที่บรรจุพระอัฐิตั้งอยู่ใกล้กับตลาด (ลี)^{๒๕} ซึ่งอาจจะเป็นตลาดที่พญามังรายทรงสร้างแต่แรกตั้งเมืองเชียงใหม่ก็เป็นได้ ต่อมา

โกบริบรรจุพระอัฐิพญาคำฟู

^{๒๔} มีคำเรียกผีตระกูลหรือผีเมืองอีกหลายชื่อ เช่น “ผีเสื้อเมือง” หรือ “อารักษ์เมือง” “เขนบ้านเขนเมือง” เมืองเชียงใหม่เชื่อว่าผีเมืองหลายคน ผีที่เป็นใหญ่กว่าผีทั้งหลายในเชียงใหม่และล้านนาคือ “เจ้าหลวงคำแดง” ซึ่งสถิตอยู่ที่ดอยอ่างสรงเชียงดาว เช่นเดียวกับคนไทดำที่เชื่อว่า ผีที่เป็นใหญ่กว่าผีทั้งหมดคือ ผีแลน อยู่ในเมืองฟ้า ต้องบูชาแลนเรียกว่า “แสนเมืองแลน”. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ, ๒๕๕๓, หน้า ๓๒.

^{๒๕} คำว่า ลี หมายถึง ตลาด เช่นเดียวกับคำว่า กาด บางครั้งเรียกรวมกันว่า กาดลี

กูบรจอุธิของพญาคำฟู
อยู่ใกล้กับอุโบสถสองสงฆ์

พญาผายูทรงสร้างกุ/เจดีย์สำหรับบรรจุพระอัฐิพญาคำฟูและสร้างเป็นวัดชื่อว่า “วัดลีเชียงพระ” เมื่ออัญเชิญพระสิงห์หรือพระพุทธรูปศิลาปางสมาธิมาประดิษฐานที่วัดแห่งนี้ จึงเรียกชื่อใหม่ว่า “วัดพระสิง” (พระสิงห์) จนถึงปัจจุบัน^{๑๐} ส่วนคำว่า “ลีเชียงพระ” นั้นได้มาจากคำ ๓ คำรวมกันคือ คำว่า “ลี” หมายถึงตลาด “เชียง” มีความหมายแตกต่างกันไปในแต่ละภาษา^{๑๑} โดยทั่วไปภาษาล้านนาคำว่า “เชียง” หมายถึง เมือง หรืออาจจะหมายถึง หมู่บ้าน ก็ได้^{๑๒} และอีกความหมายหนึ่ง “เชียง” หมายถึง ป่า หรือ ดง เช่น เชียงยืน เชียงหมั่น ก่อนที่พญามังรายจะทรงสร้างเชียงใหม่^{๑๓}

^{๑๐} “ส่วนตนเจ้าพญาผายูก็ไปส่งสะกานเจ้าพญาคำฟูพ่อดยเมืองเชียงแสน ได้เดือนปลาย ๑๕ วัน บัรมวลแล้ว เจ้าก็เอาตุ๊กพ่อดยมาจวไว้ยังเวียงใหม่พายประตุสวนดอก ทือก่อเจดีย์กรมไว้บนนั้น แล้วก็ก่อสร้างอารามทือชาวเจ้าทั้งหลายได้อยู่ เมื่อนั้นคนทั้งหลายเข้าลี (ภาค) ยังหันหันอารามที่นั่นลวดปรากฏชื่อลีเชียงพระ เมื่อพายอุณเอาพระพุทธรูปสิงห์เข้ามาอยู่ในอารามที่นั่น ลวดปรากฏว่าวัดพระสิง มาค่อเท้าบัดนี้แล” (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ เดวิด วิทยาง, ๒๕๔๗, หน้า ๖๕.)

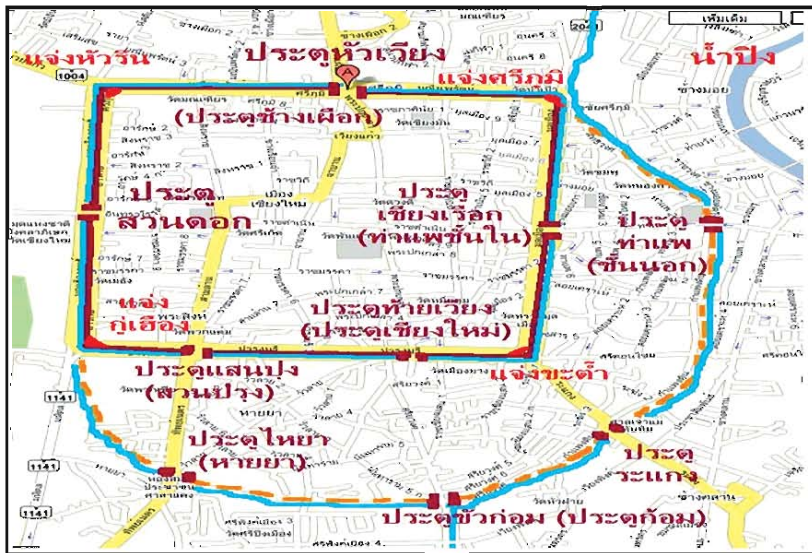
^{๑๑} ภาษาล้านนา “เชียง” หมายถึง หมู่บ้านเล็ก ๆ ตั้งอยู่ในกำแพงเมืองและนอกกำแพงเมืองเชียงใหม่ก็ได้ เช่น “เชียงหมั่น” ตั้งในกำแพงเมือง “เชียงยืน” ตั้งนอกกำแพงเมืองด้านเหนือตรงกับเชียงหมั่น และ เชียง ในภาษาไทยบรรจุ พันธุมธา. แปลว่า เมืองที่มีกำแพงเมือง และเมืองที่มีเจ้าฟ้าปกครอง (บรรจุ พันธุมธา. ๒๕๒๖.) ภาษาล้านนา คนไท-ไทย. ในนิตยสารสตรีสาร. ๑๘ (๒๔ กรกฎาคม ๒๕๒๖) : ๑๘๔.

^{๑๒} ภายในกำแพงเมืองเชียงตุง มีหมู่บ้าน หรือ “เชียง” จำนวน ๗ เชียง

^{๑๓} เชียงหมั่น ตั้งอยู่ภายในกำแพงเมืองเชียงใหม่ด้านตะวันออกเฉียงเหนือของเมือง บริเวณเชียงหมั่นเคยเป็นที่ประทับของเจ้าเมืองแห่งนี้ มาก่อนที่พญามังรายจะสร้างเมืองเชียงใหม่ พระองค์โปรดให้สอบถามถึงประวัติลอมคาหรือเชียงหมั่นแห่งนี้ เขาตอบว่า “เขาไหว้เจ้า มังรายว่า ในที่นี้ผู้ซึ่งหลายได้รู้สืบมาว่า เหล่า (ลอม) คาสวนขวัญเป็นอยู่ที่ทรงแห่งท้าวพญาทั้งหลายมาแต่ก่อน ค้นรุ่งปีไหนพานเมือกสองตัวแมงลูก อันเป็นพญาเนื่ออันลูกมาแต่ป่าใหญ่มาอยู่ชัยภูมินี้ พานตัวแมงลูกเป็นสัตว์ตัววิเศษจึงแท้ (ชนะ) หมาเพื่ออันตาย” และ “...ส่วนหมาทั้งหลายก็เล่นไปแนวลอม (ดง) คาที่นั้นอยู่ บ่อาจจกเข้าขบเนื่อตัวนั้นได้ เมื่อนั้นเนื่อตัวนั้นได้อยู่ที่ชัยภูมิบังเกิดวิฤทธิภาวะปมีค่าเขงขามและหย่านกลัว ข้าแล่นออกมาหาหมา หมาทั้งหลายกลัวเล่นหนี บ่อาจจกต่อจกขบยังพญาเนื่อตัวนั้นได้...เรียกบริเวณนี้ว่า “เชียงหมั่น” (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ เดวิด วิทยาง, ๒๕๔๗, หน้า ๔๑-๔๒.)

ภาษาไทยคำในเวียดนามคำว่า “เชียง” หมายถึง “บริเวณป่าดงไม้ใหญ่อยู่กลางเวียง ถือว่าเป็นที่อยู่ของผีบ้านผีเมือง, เป็นที่บูชาผีเมือง”^{๓๔} ตามความหมายนี้สอดคล้องและช่วยอธิบายความหมายของคำว่า “ลือเชียงพระ” ให้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่า วัดลือเชียงพระตั้งอยู่ใกล้กับตลาดและตั้งอยู่ในป่าใหญ่ซึ่งเป็นที่สถิตของ “สิง” หรือ “ด้าว” ซึ่งเป็นผีเมืองหรืออารักษ์เมืองเชียงใหม่ ผิดนหนึ่งในป้านี้คือ “ผีพญาคำฟู” ซึ่งเป็นด้าวหรือสิงของพญาผายู บริเวณวัดลือเชียงพระ (พระสิงห์) นั้น เดิมคงเป็นป่าใหญ่ที่สถิตของผีเมืองของพวกเขาแล้วมาก่อน เนื่องจากพญามังรายทรงสร้างเมืองเชียงใหม่จากเมืองร้างของลัวะชื่อว่า “เวียงนพบุรี”^{๓๕} วัดพระสิงห์ปัจจุบันมีร่องรอยว่าเคยเป็นป่าใหญ่มาก่อน เพราะไม่มีถนนตัดผ่านวัดพระสิงห์ไปถึงประตูสวนดอก แต่มีถนนอ้อมรอบวัดพระสิงห์ทั้งด้านทิศเหนือและด้านทิศใต้ไปบรรจบกันที่หลังวัดพระสิงห์ ตัดตรงไปสู่ประตูสวนดอก ซึ่งถนนทุกสายในกำแพงเมืองเชียงใหม่จะตัดตรงไปสู่ประตูเมืองทั้ง ๔ ประตู^{๓๖} ยกเว้นประตูสวนดอกประตูเดียว

วัดพระสิงห์กับประตูเมืองเชียงใหม่

^{๓๔} ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. ๒๕๕๓. เรื่องเดิม. หน้า ๓๑, ๑๖๖.

^{๓๕} เมืองนพบุรี ตำนานสุวรรณคำแดง กล่าวว่า มีลัวะกลุ่มหนึ่งบริเวณเชิงดอยสุเทพไปไหว้พระอินทร์และฤๅษีและถามว่า ถ้าพวกเขาจับและรักษาศิลและมัลลิจจะดีแล้ว พวกเขาจะได้สิ่งใดจากพระอินทร์ พระอินทร์ตอบว่าจะให้ของวิเศษแก่ลัวะพวกนี้คือ บ่อเงิน ๑ บ่อ ทองคำ ๑ บ่อ แก้ว ๑ ในที่นั้นมีลัวะ ๔ ตระกูลอาสาสมัคร ๕ และมีลัวะจะตลอดอายุของพวกเขา พระอินทร์ให้พวกเขาจับบ่อเงิน ทองคำและบ่อแก้ว บ่อละ ๓ ตระกูล เมืองแห่งนี้จึงได้ชื่อตามลัวะ ๔ ตระกูลว่าเมืองนพบุรี (สงวน โชติสุขรัตน์. ๒๕๑๕. ตำนานสุวรรณคำแดง หรือ ตำนานเสาอินทขิล. หน้า ๑๔๘.)

^{๓๖} เมืองเชียงใหม่นี้ ๕ ประตู ได้แก่ ประตูช้างเผือก (ประตูหัวเวียง) ประตูท่าแพ (ประตูเชียงเรือก) ประตูเชียงใหม่ ประตูสวนปรง (ประตูผี) และประตูสวนดอก

คำสุดท้ายของ “ลีเชียงพระ” คือคำว่า “พระ” หมายถึงอะไร “พระ” เป็นคำที่ชาวล้านนาใช้เรียกสามเณร^{๓๙} ส่วนพระสงฆ์ชาวล้านนาเรียกว่า “ตุ้” หรือ “ตุ” บางครั้งเรียกรวมกันทั้งภิกษุและสามเณรว่า “ตุพระ” แต่คำว่า “พระ” ที่มีความหมายสอดคล้องกับคำว่า “ลีเชียงพระ” นั้นเป็นคำกร่อนมาจากคำเต็มว่า “พระเป็นเจ้า” ซึ่งเป็นคำที่ขุนนางหรือไพร่เมืองใช้เรียกแทนพระนามของกษัตริย์^{๔๐} ดังนั้น คำว่า “พระ” ในที่นี้จึงหมายถึง “พระเป็นเจ้าคือพญาคำฟู” นั่นเอง สรุปว่า “ลีเชียงพระ” หมายถึง วัดที่ตั้งอยู่ใกล้ตลาด (ลี) และวัดตั้งอยู่ในป่า (เชียง) ที่มีวิญญานของ “พระ” หรือ “พระเป็นเจ้า” คือวิญญานของพญาคำฟูสถิตอยู่ ดังนั้น พระพุทธรูปที่เรียกว่า “พระสิง” หมายถึง พระพุทธรูปที่มีวิญญานของพญาคำฟูซึ่งเป็น “ตัว” และ “สิง” สถิตอยู่

๓. “พระสิง” มาจากคำว่า “ผีสิงเมือง”

ตั้งแต่พญามังรายสวรรคตที่เมืองเชียงใหม่แล้ว ศูนย์กลางการปกครองมิได้อยู่ที่เมืองเชียงใหม่อีกต่อไป เนื่องจากกษัตริย์ที่ปกครองสืบต่อจากพญามังราย ได้แก่ พญาไชยสงคราม (พ.ศ. ๑๘๕๔-๑๘๖๘) พญาแสนพู (พ.ศ. ๑๘๖๘-๑๘๗๗) และพญาคำฟู (พ.ศ. ๑๘๗๗-๑๘๗๙) ได้เสด็จไปประทับที่เมืองเชียงรายและเมืองเชียงแสน เมืองเชียงใหม่ในสมัยนั้นจึงไม่ใช่เมืองหลวงของล้านนา ครั้นเมื่อถึงสมัยของพญาผายู พระองค์เสด็จกลับมาประทับที่เมืองเชียงใหม่ เมืองเชียงใหม่จึงมีฐานะเป็นเมืองหลวงถาวรตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา พญาผายูได้อัญเชิญพระอัฐิของพญาคำฟูซึ่งเป็น “สิง” หรือ “ตัว”^{๔๑} มาด้วย โดยพญาผายูทรงทำพิธีแบ่ง “สิง” และ “ตัว” มาจากเมืองเชียงแสน ชาวล้านนาเรียกว่า “การแบ่งผีตระกูล”^{๔๒} เนื่องจากเมืองเชียงใหม่ตั้งอยู่ห่างไกลจากเมืองเชียงแสนมาก พระองค์จึงต้องอัญเชิญ “สิง” และ “ตัว” ของตระกูลมาช่วยปกป้องรักษาคุ้มครองพระองค์และเมืองเชียงใหม่ ประกอบกับการเดินทางไปเช่นไหว้ผิบรรพบุรุษที่เมืองเชียงแสน

^{๓๙} พระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์ (ทอง จันทรางศุ) บันทึกลงไฉน ระยะเวลาไปมณฑลภาคพายัพ พุทธศักราช ๒๔๖๕. กรุงเทพฯ : โสภณพิพรรฒธนากร. หน้า ๕๑. ว่า “ความนิยมของคนพื้นเมืองในภาคนี้ มีอีกอย่างหนึ่งคือนิยมอุปสมบทเด็กเป็นสามเณร (เรียก พะ)”.

^{๔๐} ส่วนคำว่า “พระ” ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่อธิบายว่า เดิมขุนนางเชียงใหม่ขนพระนามของพญาติโลกราชว่า “เจ้าเหนือหัว” เมื่อ พ.ศ. ๑๙๔๕ พระยาสุทนต์เมืองสองแควนำเมืองสองแคว(พิษณุโลก)มาขึ้นกับเมืองเชียงใหม่ ขุนนางเรียกพระยาสุทนต์เถียรว่า “พระเจ้า” ขุนนางเชียงใหม่ จึงทูลพญาติโลกราชว่า ต่อไปพวกเขาจะเรียกพญาติโลกราชว่า “พระเจ้า” หรือ “พระเป็นเจ้า” ดังความว่า “ตั้งพญาได้ผู้้น้อยบดาวยังเรียกว่าพระเจ้านา แต่เมื่อหน้า ตูข้าจักทูลเจ้าเหนือหัวว่าพระเจ้าชะแล้วอัน จึงว่าพระเป็นเจ้าแต่นั้นมาแล” (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ เดวิด วัลยอาจ. ๒๕๔๗. หน้า ๘๖.)

^{๔๑} ทุกตระกูลในล้านนามี “ผีตระกูล” หรือบางแห่งเรียกว่า “เค้าผี” หรือ “ผีปู่ย่า” ของตน ซึ่งลูกหลานทุกคนจะต้องเดินทางมาเช่นไหว้ทุกปี ในเดือน ๘ เหนือ ผีตระกูลจะเช่นไหว้ด้วยหมู หรือ ไก่ อาจารย์ไกรศรี นิมนานเหมินท์ กล่าวว่า ถ้าตระกูลใดสืบมาจากลัวะ จะเช่นไหว้ด้วยหมู ถ้ามาจากตระกูลไท จะเช่นด้วยไก่ “ผีลัวะกินหมู ผีไท (ยวน) กินไก่”

^{๔๒} สัมภาษณ์ นางคำแพง อภิวงศ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๔. เล่าว่า เมื่อย้ายครอบครัวจากอำเภอสันป่าตอง มาตั้งรกรากที่อำเภอแม่แตง ระยะเวลาประมาณ ๗๐ กิโลเมตร ได้ขอทำพิธี “แบ่งผีตระกูล (ผีปู่ย่า)” มากับครอบครัวด้วย เพื่อให้มาปกป้องรักษาครอบครัวของตนและไม่ต้องเดินทางไปเช่นไหว้ผีที่สันป่าตองอีกต่อไป

ทุกปีอาจจะไม่สะดวก พญาผายูจึงอัญเชิญพระอิทธิหรือผี (วิญญาณ) ของพญาคำฟูมาสถิตที่ป่าศักดิ์สิทธิ์กลางเมืองเชียงใหม่ ผีพญาคำฟูจึงกลายเป็น “ผีเมือง” ของเมืองเชียงใหม่ด้วยวิธีการ “แบ่งผี” มาจากเชียงใหม่

วรรณกรรมโบราณของล้านนากล่าวถึงผีเมืองเชียงใหม่ที่วัดพระสิงห์ว่า เมืองเชียงใหม่มี “ด้าว” และ “สิง” หรือ ผีโคตรตระกูล ๒ องค์ คือพญามังราย และ พญาคำฟู ผีเมืองหรืออารักษ์ทั้ง ๒ องค์ มีอิทธิฤทธิ์มากสามารถปกปักรักษาคุ้มครองบ้านเมืองได้ดี เนื่องจากเป็นวิญญาณที่สวรรคตผิดปรกติ “ผีตายโหง”^{๔๑} ทั้ง ๒ พระองค์คือ พญามังรายทรงถูกฟ้าผ่าสวรรคตที่กลางเมืองเชียงใหม่ พญาคำฟูสวรรคตเพราะถูกงูทำร้าย เชื่อกันว่าวิญญาณของผีตายโหงจะดุร้ายและมีอิทธิฤทธิ์มากกว่าผีทั่วไป ผีสิงเมืองในลักษณะเช่นนี้ ชาวพม่าเรียกว่า “ผีเนต” ผีเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นอารักษ์เมืองซึ่งภายหลังอาจยกฐานะเป็นเทพหรือเทวดาประจำเมือง ผู้แต่งโคลงนิราศหริภุญไชยกราบไหว้และอธิษฐานขออารักษ์พญามังรายผู้สูงศักดิ์ว่า เขาไม่ลืมหูลืมตาให้พระองค์ซึ่งเป็นเทวดาอารักษ์ของเมือง ขออัญเชิญพญามังรายช่วยปกป้องเขาและสิ่งที่เขาคิดไว้ เมื่อเขาได้นางศรีทิพมาอยู่ด้วย เขาจะได้ถวายเครื่องดื่มฉลองชัยและขออัญเชิญพญามังรายซึ่งเป็นเทพารักษ์ให้ช่วยนางศรีทิพด้วย เขาจะถวายเทียนและธูปบูชาและอัญเชิญพญามังรายไปสู่เมืองฟ้าสวยสุขในสวรรค์^{๔๒} ชาวเชียงใหม่ยังเคารพกราบไหว้พญามังรายในฐานะผีสิงเมืองหรืออารักษ์เมืองเชียงใหม่

เห็นหอมังราชเจ้า	สูงศักดิ์
ยังปลื้มอารักษ์	ราชโอรส
อัญเชิญช่วยพิทักษ์	เทียมที่ คะเนิงรา
ยามม่อนมัวแกมใกล้	ร่วมเร้าไชยบาล
อารักษ์อาราธน์เรื่อง	มังราย ราชแฮ
เชิญส่งศรีทิพนาย	หนึ่งร่ำ
เทียนทุงที่ปักถวาย	เป็นส่วน บุญเื้อ
จูงจ่องเมื่อเมืองฟ้า	เสพล้างสุราลัย ^{๔๓}

^{๔๑} พญามังรายสวรรคตเนื่องจากถูกฟ้าผ่าเมื่อคราวที่พระองค์เสด็จตลาดกลางเมืองเชียงใหม่ ราชบุตรพญาไชยสงครามสร้างหอพญามังรายไว้ที่กลางเมืองเชียงใหม่ พญาคำฟูสิ้นพระชนม์เนื่องจากถูกงูทำร้ายในแม่น้ำแม่คำที่เมืองเชียงใหม่

^{๔๒} โคลงนิราศหริภุญไชยแต่งเมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๐ สุรินทร์เป็นผู้คัดลอกเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๑.

^{๔๓} ประเสริฐ ณ นคร. ๒๕๔๖. โคลงนิราศหริภุญไชย. หน้า ๙๔-๙๕.

นอกจากนี้ ใน พ.ศ. ๒๓๕๔ ชาวเมืองเชียงใหม่ทำพิธีดำนํ้าพิสูจน์ตนเอง ก่อนที่จะดำนํ้าเพื่อแสดงความบริสุทธิ์ของตน ทั้งสองฝ่ายได้กล่าวอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเทพดาอารักษ์บ้านเมืองเชียงใหม่มาเป็นพยาน ชาวเชียงใหม่ในสมัยนั้นถือว่าพระวิญญาณของพญามังรายเป็นหัวหน้าหรือประธานอารักษ์ทุกคนในเชียงใหม่ “...เทพดาอารักษ์เจ้าเขนเมืองทุกตนทุกพระองค์ มีอารักษ์เจ้ามังรายเป็นเคล้า และอารักษ์เจ้าคำแดง...จูงมาเป็นลักชีทสนสากลึงค์ด้วยผู้ข้าทั้งหลาย ผู้อันชื่อแลบชื่อนั้นบัดนี้แล จักดำนํ้าต่อกับด้วยกัน...”^{๔๔}

เมื่อวัดลีเชียงพระเป็นวัดของศาสนาพุทธแล้ว ใน พ.ศ. ๑๘๘๘ พญาผายูได้อาราธนาพระมหากษัตริย์จุฬาราชและพระภิกษุอีก ๑๐ รูปจากเมืองหริภุญไชยมาจำพรรษาที่วัดแห่งนี้ ศาสนาพุทธนิกายพื้นเมือง^{๔๕} ที่มีมาแต่สมัยพระนางจามเทวีได้มาเผยแผ่ถึงเมืองเชียงใหม่

เมื่อสร้างวัดย่อมต้องมีพระพุทธรูป สันนิษฐานว่าพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในวัดเมื่อแรกสร้างอาจจะไม่มีชื่อ พญาผายูอาจจะสร้างพระพุทธรูปเพื่ออุทิศบุญกุศลถวายแด่พระวิญญาณของพญาคำฟูเพื่อประดิษฐานในวิหารวัดลีเชียงพระ สันนิษฐานว่า พระพุทธรูปองค์นั้นต่อมาอาจจะเรียกชื่อว่า “พระสิงเมือง” หรือ “พระสิง” ที่ไม่มี “ห์” ก็เป็นไปได้ เพราะชาวล้านนามีจารีตเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปเพื่ออุทิศถวายแด่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับ และนิยมเรียกชื่อพระพุทธรูปตามชื่อหรือพระนามของกษัตริย์ที่ตนสร้างถวายบุญกุศลไปให้ เช่น พระพุทธรูปชื่อ “พระเมืองรายเจ้า” สร้าง พ.ศ. ๒๑๐๘ ประดิษฐานที่วัดชัยพระเกียรติฮันส์ เพนธ์ สันนิษฐานว่า ผู้สร้างต้องการถวายพระเกียรติแด่พระวิญญาณของพญามังรายที่เป็น “อารักษ์เมือง” ผู้ใดบูชาพระพุทธรูป “พระเมืองรายเจ้า” ก็เท่ากับได้บูชา “อารักษ์เมือง” พร้อมกันไปด้วย^{๔๖} นอกจากนี้ยังมีพระพุทธรูปชื่อ “พระแสนเมืองมา” เป็นพระพุทธรูปสำริดที่ได้ชื่อตามพระนามของพญาแสนเมืองมา (พ.ศ. ๑๙๒๘-๑๙๔๔) กษัตริย์เชียงใหม่ผู้เป็นราชนัดดาของพญาผายู พระพุทธรูปองค์นี้สร้างขึ้นเพื่ออุทิศบุญกุศลถวายแด่พญาแสนเมืองมา ปัจจุบันประดิษฐานในวิหารวัดแสนเมืองมาหลวง (วัดหัวข่วง) เชียงใหม่ และ พุทธรูปชื่อ “พระศรีบุญเรือง” เป็นพระพุทธรูปสำริดได้ชื่อตามพระนามของท้าวบุญเรืองซึ่งเป็นราชโอรสของพญาติโลกราชและเป็นพระราชบิดาของพญาอดเชียงราย กษัตริย์เชียงใหม่ (พ.ศ. ๒๐๓๒-๒๐๓๘) พระพุทธรูปองค์นี้พญาอดเชียงรายทรงสร้างถวายแด่ท้าวบุญเรือง^{๔๗} ปัจจุบันประดิษฐานที่วัดพระธาตุทุ่งต้อม อำเภอสันป่าตอง เชียงใหม่

^{๔๔} สรัสวดี อ๋องสกุล (ปริวรรต). ๒๕๓๔. เรื่องเดิม. หน้า ๑๒๒.

^{๔๕} พุทธศาสนาในเชียงใหม่มี ๓ นิกาย ได้แก่ นิกายพื้นเมือง นิกายลังกาวงศ์เก่า(สวนดอก) และ นิกายลังกาวงศ์ใหม่ (ป่าแดง)

^{๔๖} ฮันส์ เพนธ์. ๒๕๑๙. คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่. หน้า ๑๐๒.

^{๔๗} ฮันส์ เพนธ์ และคณะ. ๒๕๕๐. “จารึกวัดทุ่งต้อม พ.ศ. ๒๐๓๒” ใน ประชุมจารึกล้านนา เล่ม ๑๒ จารึกในจังหวัดเชียงใหม่ ภาค ๔. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. หน้า ๓๔๓.

การเขียนคำว่า “พระสิง” ที่ไม่มี “ห” นี้ พบทั่วไปในคัมภีร์ใบลานซึ่งจารตามอักขรวิธีล้านนา หลักฐานที่พบบนระฆังใหญ่ที่วัดพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จารึกเมื่อ พ.ศ. ๒๑๗๒ ซึ่งเป็นสมัยที่พม่า ปกครองล้านนา คำว่า “พระสิง” ไม่มี “ห” กล่าวว่า สมเด็จพระพุทธ ธรรมวรราชครู เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ เป็นประธานในการหล่อระฆัง เพื่อบูชาองค์พระสิงห์ “...หมื่นอินทขันธ์ครูเจ้าหล่อเติงลูกนี้ น้ำหนักทอง ๖๕๐,๐๐๐ ไร่หื้อบูชาพระสิงเจ้า”^{๔๔} สันนิษฐานว่าชาวล้านนาในสมัยนั้นคงคุ้นเคยและใช้คำว่า “พระสิง” ที่ไม่มี “ห” มาแต่ดั้งเดิม ไม่ใช่คำภาษาบาลี ซึ่งผู้เขียนได้สันนิษฐานแล้วว่าอาจจะมาจากคำว่า “สิงเมือง” ประกอบกับชาวล้านนาเกือบทุกหมู่บ้านนิยมสร้างพระพุทธรูปศิลปะเชียงแสนหรือ “พระสิง” จำนวนมาก ทั้งในเมืองและชนบทเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของชุมชน พวกเขาอาจจะไม่ได้อ่านหรือไม่ได้ทราบเรื่องราวของพระพุทธรูปหรือ “สิทธิคนิทาน” ที่พระโพธิ์รังสีได้รณามาก่อนก็เป็นได้ ดังนั้น “พระสิง” ตามความคิดของชาวบ้านจึงมิได้หมายถึงพระพุทธรูปที่มีลักษณะเหมือนสิงห์ แต่เป็น “พระสิง” ที่หมายถึงพระพุทธรูปที่เป็นตัวแทนของพระพุทธรูปเจ้าและเป็นที่สถิตของ “สิง” หรือ “ด้าว” ซึ่งเป็นผีประจำตระกูลและผีเมืองเชียงใหม่

๔. แกะรอย “ปราสาทสร้อยสิงห์สอง” ในวัดพระสิงห์

“โคลงนิราศหริภุญไชย” และ “โคลงพื้นวัดพระสิงห์” กล่าวว่า ที่วัดพระสิงห์มีพระพุทธรูปคือ “พระสิง” ที่เป็นตัวแทนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในเวลาเดียวกันเป็นที่สถิตของอารักษ์เมืองหรือ ผีสิงเมืองเชียงใหม่ด้วย ผู้แต่งโคลงเรื่องนี้เชื่อว่าอารักษ์เมืองเชียงใหม่มี ๒ พระองค์ คือ อารักษ์พญามังราย และ อารักษ์พญาคำฟู

(๑๐) นบพระวรเชษฐช้อย	ศรีสิงห์
สาเทพแบ่งเบงจาจริง	จิงผ้าย
เชียวานเทพดลกลิง	ถลากระหม่อม บารา
เทอดำเนินเยื้อนย่าย	พรำพร้อมเดินเดียว
(๑๑) ลาเถิงปราสาทสร้อย	สิงห์สอง
โอนำรุงทิพทอง	ที่อ้าง
เบญจาจำเนียรปอง	ปดตำ งนรา
จำจากแล้วแล้งร้าง	ชาตินั้นฤดี ^{๔๕}

^{๔๔} ฮันส์ เพนธ์ และคณะ. ๒๕๔๙. “จารึกวัดพระสิงห์ พ.ศ. ๒๑๗๒” ใน ประชุมจารึกล้านนา เล่ม ๑๑ จารึกในจังหวัดเชียงใหม่ ภาค ๓. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. หน้า ๒๑๘.

^{๔๕} ประเสริฐ ณ นคร. ๒๕๔๖. โคลงนิราศหริภุญไชย. หน้า ๙๐-๙๑.

ผู้ประพันธ์โคลงนิราศทริภุญไชยไหว้พระพุทธรูปหรือ “ศรีสิงห์” ซึ่งประดิษฐานที่วัดพระสิงห์ กระทำเบญจางคประดิษฐ์ แล้วจึงเดินทางไปสู่นครทริภุญไชย เขาเชิญเทพ (พระสิง) ช่วยปกป้องคุ้มครอง ในการเดินทาง เพราะเขาเดินทางคนเดียว^{๔๐} โคลงบทที่ ๑๑ ผู้แต่งขอลาปราสาทซึ่งเป็นที่พักของ “สิง” ๒ พระองค์ ขอให้พระสิงช่วยส่งผลบุญที่เขาได้กระทำไปถึงนางศรีทิพด้วย

นอกจากนี้ยังพบวรรณกรรมเรื่อง “โคลงพื้นวัดพระสิงห์” หรือ “กัณโถงส่อสัทธาธรรม”^{๔๑} ซึ่ง คัดลอกเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๐ สมัยเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ เจ้าพุทธวงศ์ (พ.ศ. ๒๓๖๙-๒๓๘๙) กล่าวถึง พระสิง ๒ พระองค์ เช่นกันว่า ในปราสาทหรือมณฑปมีพระพุทธรูป “สิง” ๒ พระองค์ มีข้อความเหมือน โคลงนิราศทริภุญไชย ดังนี้

(๑๖๒) ลาเถิงปราสาทสร้อย	สิงห์สอง
ติดแทบขีมือคล่อง	ฝ่ายใต้
ขาทรายคือคู่ของ	รอยฤกษ์ ยังเอ
จำจ้องน้องให้	แต่ตั้งปฐมถวาย ^{๔๒}

และโคลงบทที่ ๒๐๗ และ ๒๐๘ กล่าวถึงการอุทิศบุญกุศลให้แก่อารักษ์หรือผีเมืองในโคลงเรียกว่า “ปีศาจ” ที่วัดพระสิงห์มี ๒ ตน คือ อารักษ์พญามังราย และ อารักษ์พญาคำฟู พร้อมกับบริวารที่เป็น ผียักษ์ผีเขิน และ กุมภัณฑ์อีก ๔ ตน สันนิษฐานว่าพระพุทธรูป “พระสิง” อาจจะมียอดเดียว หรือ ๒ ยอด ก็ได้ แต่อารักษ์มี ๒ องค์ ดังนี้

(๒๐๗) ข้าสองพิศาจ	ตอนต่อ
ดินแผ่นผืนยิงยอ	ยาตรหย่อ
กุมภัณฑ์สี่ตนพอ	พาพ่อ เพื่อนเอ
พาเพื่อนทั้งสองฉ้อ	เผื่อแอด้ายบุญ
(๒๐๘) อารักษ์อาราธเรื่อง	รักษา
ท้าวท่นสองเทวา	ฝ่ายเฝ้า

^{๔๐} ผู้เขียนสัมภาษณ์ ศ. ดร.ประเสริฐ ณ นคร. เมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๔. และ โคลงนิราศทริภุญไชย. หน้า ๔.

^{๔๑} ในบทนำของโคลงพื้นวัดพระสิงห์บันทึกว่า คัดลอกโดยแสนสิริวิชา เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๐ บันทึกด้วยอักษรไทยนิเทศ มีทั้งหมด ๒๓๗ บท ไม่ปรากฏผู้แต่ง พรรณนาถึงประวัติเมืองเชียงใหม่โดยสังเขปและการฉลองพระวิหารวัดพระสิงห์ (พรรณเพ็ญ เครือไทย. ๒๕๓๙. โคลงพื้นวัดพระสิงห์. เชียงใหม่: มิ่งเมือง. บทนำ).

^{๔๒} พรรณเพ็ญ เครือไทย, ๒๕๓๙. หน้า ๔๑.

เชิญเจียรจูงเร้วร่า
พิศายเย็นยักซ์เร้ว

รับส่วน สักเอ๋
ร่วมรู้ถป็นนา^{๕๓}

โคลง ๒ บทนี้อธิบายว่า อารักษ์ทั้งสองคนที่ปกป้องดูแลเมืองเชียงใหม่ ขอให้กุมภัณฑ์ทั้ง ๔ ช่วยพาพ่อและเพื่อนทั้งสองมารับผลบุญด้วย อารักษ์ทั้ง ๒ องค์ ที่เฝ้ารักษาเมืองเชียงใหม่ ขออัญเชิญมารับส่วนบุญที่ถวายโดยเร็ว และขอส่วนพิศายผียักษ์ผียักษ์ร่วมรับรู้ด้วย

จากโคลงทั้ง ๒ เรื่องสะท้อนให้เห็นว่า แม้เวลาจะล่วงเลยมานานถึง ๓๑๐ ปี ชาวเชียงใหม่ยังมีความเชื่อเรื่องอารักษ์เมืองเชียงใหม่ซึ่งมี ๒ พระองค์คือ อารักษ์พญามังราย และอารักษ์พญาคำฟู ซึ่งสถิตที่พระพุทธรูป “พระสิง” และเชื่อว่าอารักษ์ทั้งสองคงปกปักรักษาชาวเมืองและเมืองเชียงใหม่ และมีอำนาจบันดาลความสงบสุขให้แก่ผู้ที่อาศัยอยู่ในบ้านเมืองนี้ตลอดไป ซึ่งสอดคล้องกับบันทึกของพระยาสุนทรเทวกิจจารักษ์ (ทอง จันทรางศุ) ที่บันทึกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ ในหนังสือชื่อ ระยะเวลาไปมณฑลภาคพายัพ พุทธศักราช ๒๔๖๕ บันทึกว่า ชาวเชียงใหม่เคารพและเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธรูป “พระสิงห์” มาก โดยเชื่อว่าอาจบันดาลให้ร้ายให้ดีแก่บ้านเมืองได้ ^{๕๔}

๕. พระสงฆ์แปลงพระพุทธรูป “พระสิง” เป็น “พระสิงห์” หรือ “พระพุทธรูปลิหิงค์”

พระพุทธรูปที่ชาวบ้านเรียกว่า “พระสิง” ที่อาจจะสร้างโดยพญาผายูพร้อมกับสร้างวัดลีเชียงพระนั้นชาวเมืองกราบไหว้บูชาในฐานะผีเมืองตามความเชื่อดั้งเดิมตั้งแต่กษัตริย์จนถึงประชาชนชาวเมืองในสมัยนั้นคงจะนับถือผีมากกว่าพระธรรมคำสอนของพุทธเจ้า ทำให้พระรัตนปัญญาเถระผู้รจนา “ชินกาลมาลีปกรณ์” ได้เขียนตำหนิพญาสามฝั่งแกน (พ.ศ. ๑๙๔๕-๑๙๘๔) ในชินกาลมาลีปกรณ์ว่า พญาสามฝั่งแกนและประชาชนชาวเชียงใหม่มีศรัทธาในภูตผีปีศาจ ภูเขา ป่าไม้ สิ่งเหนือธรรมชาติ และเช่นไหว้ด้วยโคกระบือ ความว่า

“...เจ้าติศกุมาร (สามฝั่งแกน) นั้นมีศรัทธาในศาสนาน้อยนัก ทรงเลื่อมใสแต่สิ่งภายนอกศาสนา ไม่คบหาสัตบุรุษ บวงสรวงแต่ภูตผีปีศาจ สวน ต้นไม้ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ภูเขา และป่า พระองค์เช่นไหว้บวงสรวงด้วย โคกระบือ เป็นต้น ประชาชนอาศัยอยู่ในราชอาณาจักรของพระองค์มีชื่อเสียงว่าเป็นยักษ์หาส...”^{๕๕}

^{๕๓} พรรณเพ็ญ เครือไทย, ๒๕๓๙. หน้า ๕๒ - ๕๓.

^{๕๔} พระยาสุนทรเทวกิจจารักษ์ (ทอง จันทรางศุ). ระยะเวลาไปมณฑลภาคพายัพ พุทธศักราช ๒๔๖๕. กรุงเทพฯ : ไสภณพิพรรฒธนากร. มปป. หน้า ๔๐. ความว่า “...วัดพระสิงห์ตั้งอยู่สุดถนนท่าแพที่มาประจบกับถนนที่จะไปประตูสวนดอก เป็นวัดที่ประดิษฐานพระสิงห์ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปโบราณและเป็นที่น่าถือของพลเมืองว่า อาจบันดาลให้ร้ายให้ดีแก่บ้านเมืองได้...”

^{๕๕} กรมศิลปากร, ๒๕๓๙. วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม ๔ ชินกาลมาลีปกรณ์. หน้า ๓๕๘.

พระสงฆ์ในเชียงใหม่สมัยนั้นโดยเฉพาะพระสงฆ์ที่ทรงความรู้คงไม่พอใจกษัตริย์และประชาชนนับถือผีและสิ่งนอกศาสนา พระพุทธรูปในทัศนะของคนล้านนาจึงเป็นทั้งพระพุทธรูปที่เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าและเป็นที่สถิตของผีด้วย ซึ่งความคิดนี้ปรากฏใน “พื้นเมืองแสนหวี ฉบับหอคำเมืองใหญ่” ตำนานเมืองใหญ่ในรัฐชาน กล่าวไว้ว่า คนไทใหญ่เมื่อ พ.ศ. ๒๐๑๔ เรียกพระพุทธรูปว่า “หุ่นผี” เจ้าฟ้าหอคำหีบเจ้าเมืองใหญ่ได้นำพระสิงห์จากเมืองเชียงใหม่ไปเมืองแสนหวี พวกเขาเกรงกลัวอำนาจของพระพุทธรูป “พระสิงห์” องค์นั้นมาก เขาจะสร้างหอเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปที่เป็นผีเมือง และจะเซ่นไหว้ด้วยวัวควาย “...หุ่นผีเมืองยวนนี้บุญใหญ่ คักดีสิทธิ์ยิ่งเกรงว่าเราจะทำไม่ถูกใจผี ดังนั้น ควรเอาไว้เป็นเลื้อบ้านเลื้อเมืองเสีย ทำห้างหอให้หุ่นผีอยู่ ฆ่าหมู ฆ่าไก่ ฆ่าวัว ฆ่าควายสังเวยกัด เขาจึงช่วยกันตั้งหอผีให้เป็นที่อยู่...”^{๕๐}

นอกจากนี้ในตำนานพื้นเมืองแสนหวี ฉบับนั้นทสิทท์ บันทึกว่า พ.ศ. ๒๐๘๓ พระญาณคัมภีร์พระสงฆ์จากเชียงใหม่ไปติดตามหา “พระสิงห์” ที่เจ้าฟ้าคำหีบลักไป และพระญาณคัมภีร์ได้ถือโอกาสเผยแผ่ศาสนาพุทธไปด้วย^{๕๑} เมื่อชาวไทใหญ่นำพระสิงห์ไปบ้านเมืองของตนและเขาเข้าใจว่า “พระสิงห์” เป็นหุ่นผีมีอิทธิฤทธิ์เช่นเดียวกับผีเมือง อำมาตย์พรองเมืองได้นำเอา “พระสิงห์” ลงแช่ในน้ำพุร้อน น้ำนั้นเย็นลงทันที

“...น่ากลัวจริงหนอ หุ่นผีนี้เราเอาไว้ข้างหลังพักเดียวก็กลับมาอยู่ข้างหน้า น่ากลัวแท้ แต่ว่าไหนๆ ก็ได้นำมาแล้ว เรากลั่นใจ อดทนเอาไปให้ถึงบ้านเมืองเราเถิด...” และ “...หุ่นผีนี้ดีหรือไม่ดี มีบุญใหญ่เพียงใด เราลองไปแช่ไปงน้ำร้อนดู ทันทันนั้นน้ำก็เย็นลงทันที เขาจึงลงความเห็นว่า หุ่นผีเมืองยวนนี้บุญใหญ่หนอ...”^{๕๒}

ชาวอยุธยาที่มีความเชื่อเกี่ยวกับอิทธิฤทธิ์ของ “พระสิงห์” เช่นกัน ใน “คำให้การชาวกรุงเก่า” กล่าวว่า พระสิงห์สามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ “...ตามตำนานกล่าวว่า พระเจ้าเชียงใหม่ให้หล่อขึ้น แล้วเอาแก้วมณีมีอาณูภาพมากฝังเป็นพระเนตร ถวายพระนามว่าพระพุทธรูปสิงห์ ด้วยอำนาจแก้วมณีพิเศษที่ฝังเป็นพระเนตรนั้น พระพุทธรูปสิงห์จึงทำปาฏิหาริย์เหาะเหินเดินอากาศได้...”^{๕๓}

ด้วยความเชื่อที่สืบทอดมาดังกล่าวนำทำให้พระพุทธรูป “พระสิงห์” มีความสำคัญต่อเมืองเชียงใหม่เช่นเดียวกับ “ผีสิงเมือง” ที่ปกป้องคุ้มครองเมืองเชียงใหม่ “พระสิงห์” ชาวเมืองคงนับถือเช่นเดียวกับหุ่นผีหรือผีสิงเมือง การเซ่นสังเวยพลีกรรมสิ่งนอกศาสนาของกษัตริย์และประชาชนเชียงใหม่ ทำให้พระสงฆ์ที่เคร่งพระธรรมวินัยไม่พอใจสันนิษฐานว่าคณะสงฆ์จะต้องทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้พระพุทธรูปผี

^{๕๐} เรณู วิชาศิลป์, ๒๕๕๐. พื้นเมืองแสนหวี ฉบับหอคำเมืองใหญ่. หน้า ๓๔๗.

^{๕๑} เรณู วิชาศิลป์, ๒๕๕๐. เรื่องเดิม. หน้า ๓๔๗.

^{๕๒} เรณู วิชาศิลป์, ๒๕๕๐. เรื่องเดิม. หน้า ๓๔๗.

^{๕๓} สุนทรีย วังศ์เทศ. (บก.). ๒๕๔๖. พระแก้วมรกต. หน้า ๑๔๐.

เมืองกลายเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง พระศาครสาม^{๖๐} จึงได้อาราธนาพระโพธิ์รังสีรจนา ประวัติของพระพุทธรูป “พระสิง” ให้เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง ดังความใน สิทิงคินทาน ว่า

“...นิทานพระพุทธรูปสิงคองคประสงค์ประเสริฐ ประพันธ์โดยพระโพธิ์รังสีมหาเถระ ผู้ประกอบไปด้วยศีล เป็นต้น อันเป็นคุณธรรมสูงสุดกว่าสิ่งทั้งปวง นิทานพระสิงคัมภูรณ์ตามความประสงค์ของพระศาครสาม^{๖๑} ผู้อาราธนาให้ประพันธ์ได้จบลงแล้ว ด้วยประการฉะนี้...”^{๖๒}

ก่อนที่พระโพธิ์รังสีจะแต่งสิทิงคินทานนั้น ท่านน่าจะทราบมาก่อนแล้วว่า พระพุทธรูปสิงคเมืองนั้น มีความเป็นมาอย่างไร มีเรื่องเล่าในอดีตอย่างไร และความเชื่อของชาวเมืองที่มีต่อ “ผีสิงเมือง” นั้น ท่านจึง ได้นำเอาผีสิงเมืองมาผนวกเข้ากับศาสนาพุทธไว้อย่างแนบเนียน โดยยกเอาอย่างคัมภีร์มหาวงศ์ของลังกา ที่กล่าวถึงกาลนาคราชมาเนรมิตรูปพระพุทธเจ้าอย่างอันเป็นที่เกิดอภิมิมา แต่งเติมใน สิทิงคินทาน เพื่ออธิบายการกำเนิดของพระสิงค ดังนี้

“...ครั้นแล้ว ทนใดนั้นเองพญานาคจึงเนรมิตรูปของตนเองอันประกอบด้วยการแสดงล้วนแต่ อธิฤทธิ์ซึ่งเกิดจากการสะสมกุศลสุจริตที่บำเพ็ญมาแต่ชาติปางก่อน ให้เห็นเป็นรูปพระพุทธเทวองค์จริง แล้วเนรมิตเขตวันมหาวิหาร และสิ่งทั้งหมดในเขตวันมหาวิหาร ให้เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิ บนบัลลังก์แก้ว ๗ ประการในวิหารนั้น บริบูรณ์ด้วยลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ งามด้วยอวัยวะใหญ่่น้อย ๘๐ ประการ เปล่งรัศมี ๖ สี มีพระอติมหาสาวก เช่น พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานนั่งแวดล้อม สิ่งทั้งหมด นี้แสดงให้ปรากฏแก่มหาชนเหล่านั้น ครั้นประชาชนเกาะสัทธทั้งสิ้น มีพระราชาและอุปราชเป็นประธาน เห็นรูปพระพุทธรูปนั้นแล้ว ต่างก็มีใจเลื่อมใสเหลือประมาณ แซ่ซ้องสาธุการหลายร้อยหลายพัน เป็นต้นว่า โยนผ้า บูชาด้วยแก้วแหวนเงินทอง...”^{๖๓}

ด้วยพระพุทธรูปนี้มีพุทธลักษณะเหมือนราชสีห์จึงเรียกว่า “สิงค” อีกนัยหนึ่ง ราชสีห์เหมือน พุทธลักษณะของพระผู้มีพระภาคจึงเรียกว่า “สิงค” คำว่า พระสิงเมือง หรือ พระสิง ตามความดั้งเดิมจึง ค่อยเปลี่ยนความหมายและมีประวัติความเป็นมาตามคติศาสนาพุทธโดยมีคำว่า “พระพุทธรูปสิงค” มาแทน ประชาชนก็ยังคงเชื่อตามความหมายดั้งเดิมและเรียกชื่อว่า “พระสิง” หรือ “พระผีสิง” แต่พระโพธิ์รังสี ท่านได้รจนาพระพุทธรูปองค์นี้ให้เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าเป็นที่เรียบร้อยแล้ว แม้อธิฤทธิ์ต่าง ๆ ที่

^{๖๐} พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ ให้ความเห็นเกี่ยวกับพระศาครสามว่า พระศาครสามเป็นพระสงฆ์ชาวเชียงใหม่ผู้เดินทางไปลังกาพร้อมคณะสงฆ์ ๒๕ รูป เมื่อ พ.ศ. ๑๙๖๗ หรืออาจเป็นได้ว่าพระพุทธรูปองค์นี้ได้อุปสมบทโดยคณะสงฆ์ที่กลับมาจากลังกา ณ เมืองศรีสัชนาลัย และต่อมา พ.ศ. ๑๙๗๔ ท่านได้เดินทางมากับคณะสงฆ์ดังกล่าว โดยท่านที่วัดป่าแดง เชียงใหม่ พระศาครสามหรือพระพุทธรูปศาครเป็นพระภิกษุ นิกายป่าแดงสำนักเดียวกับพระโพธิ์รังสีซึ่งเป็นภิกษุทรงความรู้รูปหนึ่งในสมัยนั้น (สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๔๖, หน้า ๑๗.)

^{๖๑} สุจิตต์ วงษ์เทศ, เรื่องเดิม, ๒๕๔๖, หน้า ๘๙.

^{๖๒} สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๔๖, เรื่องเดิม, หน้า ๕๓-๕๔.

แสดงไว้ในสิทธิคนิทานก็กล่าวว่าเป็นอิทธิฤทธิ์ของ “พระพุทธรูปสิงห์” โดยแท้ มิได้เกิดจากอิทธิฤทธิ์ของเทพหรือผิอย่างที่แล้วมา

๖. ความสำคัญของพระสิงห์

๖.๑ พระสิงห์ กับ “ซุธาตุ” ของคนเกิดปีมะโรง

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า ผู้เขียนสันนิษฐานว่า พระสิงห์ อาจจะได้ชื่อมาจากพระพุทธรูปที่สร้างถวายอุทิศบุญกุศลแก่ “สิงเมืองพญาคำฟู” ชาวล้านนามีคติความเชื่อว่า พระสิงห์เป็นพระพุทธรูปองค์เดียวที่มีความสำคัญเท่ากับพระธาตุเจดีย์ประจำปีเกิดของทุกคน ชาวล้านนาเชื่อว่าก่อนที่มนุษย์จะลงมาเกิดในแต่ละปีนั้น วิญญาณทุกคนจะเข้าสู่กรรมมารดาจะมารวมกันหรือพักรอเวลาปฏิบัติหน้าที่พระธาตุเจดีย์องค์ใดองค์หนึ่งในล้านนา การพักรอของวิญญาณเหล่านี้ภาษาล้านนาเรียกว่า “ซุ” หมายถึง รวมหรือมารวมกันก่อนที่วิญญาณจะไปเกิดเป็นมนุษย์ เช่น คนเกิดปีชวด วิญญาณที่จะมาเกิดในปีชวดทุกคนจะไปพักรอรวมกันที่พระธาตุศรีจอมทอง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ จากนั้นดวงวิญญาณเหล่านั้นก็จะเข้าสู่กรรมมารดาหลังจากการเสพสังวาส เมื่อวิญญาณอยู่ในครรภ์ครบ ๑๐ เดือนแล้วคลอดออกมาเป็นมนุษย์ คนผู้นั้นถ้าเกิดในปีนักษัตรใด ก็จะเชื่อว่าวิญญาณของตนเคยมารอพักที่พระธาตุแห่งนั้น หรือ “ซุที่พระธาตุ” องค์นั้น เรียกสั้นว่า “ซุธาตุ” (อ่าน จู-ทาด) คนผู้นั้นควรเดินทางจาริกไปไหว้พระธาตุประจำปีนักษัตรของตนให้ได้อย่างน้อยหนึ่งครั้งในชีวิต^{๒๓} เช่น ทุกคนที่เกิดปีกุนควรได้ไปไหว้พระธาตุดอยตุง อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย คนผู้ใดเกิดปีมะเมีย ควรได้ไปไหว้พระธาตุชะเวาบกong ในประเทศพม่า ถ้าไปไหว้ไม่ได้เพราะอยู่ไกล ก็นิยมนำภาพวาดพระธาตุชะเวาบกongมาบูชาที่หิ้งพระในบ้านของตน

ตามความเชื่อของคนล้านนาในรอบ ๑๒ ปีนักษัตรหรือพระธาตุประจำปีเกิด พระสิงห์หรือพระพุทธรูปสิงห์ที่ประดิษฐานในวิหารลายคำวัดพระสิงห์ อำเภอเมืองฯ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพระพุทธรูปองค์เดียวที่ชาวล้านนานับถือว่าเทียบเท่ากับพระธาตุสำคัญประจำปีเกิดในล้านนายอมรับว่า พระสิงห์เป็นที่ “ซุธาตุ” เป็นที่พักรอวิญญาณของคนที่จะมาเกิดในปีมะโรง (ปีงูใหญ่หรือนาค) เนื่องจากพระสิงห์เป็นพระพุทธรูป ไม่ใช่พระธาตุเจดีย์เหมือนกับที่ “ซุธาตุ” ทั่วไป จึงทำให้คนทั่วไปมักจะเข้าใจผิดว่า ถ้าคนเกิดปีมะโรงต้องไปไหว้เจดีย์ที่วัดพระสิงห์แทนที่จะไปไหว้พระสิงห์ นักปราชญ์ล้านนาโบราณท่านคงคำนึงถึงเรื่องนี้อยู่แล้ว ท่านจึงได้แต่งไว้เป็นคำไหว้พระสิงห์เป็นภาษาบาลีว่า “นวมามิ สิทธิคคิมิพ สุวณณภริมมิลงกาชาติ โสภากิโสภ สราภิกนต นวมามิ”^{๒๔} หมายถึงต้องไปไหว้ที่พระสิงห์ที่เป็นพระพุทธรูป ไม่ใช่ไหว้พระธาตุเจดีย์ในวัดพระสิงห์ พระสิงห์จึงมีความสำคัญกับชาวล้านนาที่เกิดปีมะโรงทุกคน และเป็นพระพุทธรูปองค์เดียวที่เป็นที่รวมวิญญาณเพื่อรอมาปฏิสนธิในโลกมนุษย์

^{๒๓} อุดม รุ่งเรืองศรี (บก.). ๒๕๔๒. สารานุกรมไทยภาคเหนือ เล่ม ๖. หน้า ๒๙-๘๒.

^{๒๔} อุดม รุ่งเรืองศรี (บก.). ๒๕๔๒. เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๙-๘๕.

๖.๒ พระสิงห์กับความอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมือง

นอกจากพระสิงห์จะเป็นที่ “ซุฮาดู” ของคนที่เกิดในปัมะโรงแล้ว ชาวล้านนาก็ยังมีความเชื่อว่า พระสิงห์เป็นพระพุทธรูปธาตุดินซึ่งสัมพันธ์กับงูใหญ่หรือนาคที่อาศัยอยู่ใต้พื้นดินหรือบาดาล นาคจะบันดาลให้ฝนตกตามฤดูกาลในแต่ละปี ความเชื่อนี้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบันโดยการคำนวณจากปฏิทินพื้นบ้านล้านนา ก่อนถึงสงกรานต์หรือปีใหม่เมือง ถ้าคนล้านนาต้องการทราบว่าปีนั้นฝนจะตกมากน้อยเท่าใด พืชพันธุ์ธัญญาหารจะเป็นอย่างไร คนล้านนาจะสืบค้นหรือหาอ่านได้จาก “ปฏิทินปีใหม่เมือง” ซึ่งใครท้องถิ่นจะพิมพ์เผยแพร่และจัดจำหน่ายในท้องตลาดตามหมู่บ้านต่าง ๆ ทุกปีช่วงก่อนสงกรานต์ใครจะคำนวณว่าปีนี้มีปริมาณฝนที่ตกจะมีปริมาณมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับจำนวนนาคพ่นน้ำทำให้เกิดเป็นฝนกี่ตัว ถ้าจำนวนนาคหลายตัว ปีนั้นฝนจะตกน้อยหรือน้ำจะน้อยเนื่องจากนาคหลายตัวเกี่ยวกันพ่นน้ำทำฝน เรียกว่า “นาคให้หัว” ในทางตรงกันข้าม ถ้านาคมีจำนวนน้อย ปีนั้นฝนจะตกมาก น้ำจะมาก และมีความเชื่อว่า ฝนที่นาคให้นั้นจะตกลงมาสู่โลกมนุษย์ ป่าหิมพานต์ และมหาสมุทร^{๖๔} สิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงความเชื่อเรื่องนาคในฐานะที่เป็นเจ้าของน้ำฝน และนาคจะเป็นผู้บันดาลให้ฝนตก ดังนั้น งูใหญ่หรือนาคและพระสิงห์ซึ่งเป็นธาตุดินจึงมีความสัมพันธ์ต่อกัน และมีความสำคัญต่อชีวิตของชาวล้านนา พระสิงห์เป็นสัญลักษณ์ของชีวิตและความอุดมสมบูรณ์ด้วย

เนื่องจากชาวล้านนาเชื่อว่า พระสิงห์มีธาตุประจำเป็นธาตุดินปัมะโรง (งูใหญ่หรือนาค) กิจกรรมที่เกี่ยวกับพื้นดินชาวล้านนาจะพิจารณาทิศทางของนาคพร้อมไปด้วย เช่น ถ้าจะปลูกเรือนให้ใครคำนวณหาว่าปีนี้นาคหันหัวไปทิศใด หรือรอให้ถึงฤกษ์ที่นาคหันหัวกลับให้ถูกทิศก่อน จึงจะสามารถกำหนดได้ว่าควรปลูกเรือนอย่างไร หรือตั้งบ้านเรือนหันหน้าเรือนไปทิศใด ซึ่งสะท้อนถึงความเคารพนาคในฐานะที่เป็นเจ้าของพื้นดิน ความเชื่อเรื่องนี้ตำนานพื้นเมืองเชียงรายกล่าวว่า เมื่อพญามังรายสร้างเมืองเชียงราย พญานาคได้ออกมาขึ้นสถานที่สร้างและกำหนดเขตเมืองเชียงรายให้ด้วย เป็นต้น^{๖๕}

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าตามความเชื่อของชาวล้านนา พระสิงห์สัมพันธ์กับธาตุดิน และเป็นที่ “ซุฮาดู” ของคนเกิดปัมะโรงหรืองูใหญ่ การนำพระอัฐิพญาคำพูมาบรรจุไว้ในกูหรือเจดีย์ในป่าใหญ่ในเมืองเชียงใหม่ตามคติโบราณถือว่าเป็นการทำพิธีศพครั้งที่ ๒^{๖๖} และเป็นคติความเชื่อเกี่ยวกับสวรรค์ซึ่งเป็นโลกหลัง

^{๖๔} ดูเพิ่ม เกริก อัครชินเรศ. ๒๕๔๖. รายงานการวิจัยเรื่อง “การชำระปฏิทินและหนังสือปีใหม่เมืองล้านนา (ประกาศสงกรานต์).” พุนจกสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยแห่งชาติ (สกว).

^{๖๕} “เถิงลักราช ๖๒๔ (พ.ศ. ๑๘๐๕) ตัวปิลวงเล่า สร้างวัดพระแก้ว ขุดน้ำบ่อ ก่อศาลา ก่อเมกเมือง ขุดเหมืองกลาง ขุดหอกลอง เข้าอยู่เวียง มี ๗ เืองสันนี้แล พญานาคออกมาหมายท้าวท่นกระทำสันนี้ นาคจึงปันเขตแดน ทือตั้งจอมสวน ไปรอดตอยจอมแจ้ง เทตุว่าจอมแจ้งเสียที่นั่นปรากฏชื่อจอมแจ้งแล...” สรัสวดี อ๋องสกุล. ๒๕๓๔. “พื้นเมืองเชียงราย”. ใน *หลักฐานประวัติศาสตร์ล้านนา จากเอกสารคัมภีร์โบราณและพบหนังสือ*, ๒๕๓๔. หน้า ๕๑.

^{๖๖} ถือว่าพญามายูได้ “แบ่งผิโคตรตระกูล” มาจากบ้านเมืองเดิมของพระองค์คือเชียงแสน

ความตายและเป็นที่อยู่ของผีบรรพบุรุษ เชื่อว่าการเปลี่ยนสภาพจากคนเป็นผีหรือวิญญาณเป็นกระบวนการค่อยเป็นค่อยไป^{๒๔} โดยมีงูใหญ่หรือนาค เป็นตัวเชื่อมโยงวิญญาณบรรพบุรุษที่อยู่ในโลกแห่งความตายดิน ฟ้า กับ ผู้คนที่มีชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์

นาคหรืองูใหญ่ซึ่งสัมพันธ์กับพระสิงห์ในฐานะที่เชื่อว่าเป็นธาตุดิน การบูชาพระสิงห์ หรือพระพุทธรูปผีสิงเมือง ผีเสื้อเมือง หรือพระพุทธรูปที่มีวิญญาณของบรรพบุรุษสถิตอยู่จึงเท่ากันกับได้เคารพบูชางูใหญ่หรือนาคไปด้วยพร้อมกัน คนเกิดปีมะโรงทุกคนจึงต้องมาบูชาหรือ “ชุธาตุ” ที่พระพุทธรูป “พระสิงห์” วัดพระสิงห์ เมืองเชียงใหม่ สืบทอดมาถึงปัจจุบัน

พระสิงห์จึงเป็นสัญลักษณ์ของผีหรือเทพที่ดลบันดาลความอุดมสมบูรณ์ให้กับบ้านเมือง และด้วยความเชื่อเหล่านี้ทำให้คนล้านนาจัดประเพณีสงกรานต์น้ำพระสิงห์ทุกปีเพื่อให้พระสิงห์ดลบันดาลให้ฝนตกเช่นเดียวกับนาคที่ทำให้ฝนตก ทำให้พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ ประเพณีสงกรานต์น้ำพระสิงห์ตามหลักฐานปรากฏว่ามีมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าติโลกราช สมัยนั้นกระทำพิธีใหญ่มาก กล่าวคือ มีการเล่นมหรสพ ๗ วัน ๗ คืน^{๒๕} ปัจจุบันพิธีสงกรานต์น้ำพระสิงห์จะจัดในช่วงเทศกาลสงกรานต์เพียง ๓ วัน แม้ว่าคนล้านนาจะขาดความรู้เกี่ยวกับผีสิงเมืองและการนับถืองูใหญ่หรือนาคที่เกี่ยวกับพระสิงห์ไปแล้ว แต่ก็ยังคงมีความเชื่อว่าพระสิงห์นั้นมีความศักดิ์สิทธิ์ดลบันดาลให้บ้านเมืองอุดมสมบูรณ์ เมื่อสงกรานต์น้ำพระสิงห์แล้วเชื่อว่าฝนจะตกเสมอ

๖.๓ สายพระเนตรของพระสิงห์กับการป้องกันเมือง

ชาวล้านนาเชื่อว่าพระพุทธรูปทุกองค์มีชีวิตจริงเหมือนเมื่อครั้งพระพุทธเจ้ายังทรงดำรงพระชนม์ชีพอยู่ทุกประการ เมื่อสร้างพระพุทธรูปสำเร็จโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธรูปประธานในวิหารหรืออุโบสถจะต้องทำพิธีพุทธาภิเษกเรียกว่า “บวชพระเจ้า” ในพิธีนี้จะให้พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์หลายรูปสวดมนต์ตลอดคืน พร้อมกับกวาดข้าวมธุปายาสเพื่อถวายแด่พระพุทธรูปด้วย ในเวลาตีกวาดพระสงฆ์จะทำพิธีใส่อววยะภายในของพระพุทธรูป เช่น หัวใจ ตับ ไต ลำไส้ โดยนำมาใส่ไว้ในโพรงด้านหลังพระพุทธรูปที่ข้างจะเจาะไว้โดยเฉพาะ เมื่อใส่อววยะทุกอย่างที่เตรียมมาแล้วช่างปิดโพรงนั้นด้วยปูนให้เรียบร้อย

ในเวลาใกล้รุ่งพระสงฆ์จะสวดเพื่อเบิกพระเนตรพระพุทธรูปเรียกว่า “สวดเบิก” เมื่อฟ้าแสงแดดร่มเข้ามาในวิหารซึ่งนิยมสร้างวิหารหันหน้าไปทิศตะวันออก พระสงฆ์จะนำเอากระจกหรือ “แว่น

^{๒๔} ปราบน์ วงษ์เทศ, ๒๕๔๓. หน้า ๒๓๘-๒๓๙. ความเชื่อนี้คล้ายคลึงมาจากความเชื่อของคนในบริเวณอุษาคเนย์ที่สืบทอดกันมายาวนานตั้งแต่ครั้งก่อนประวัติศาสตร์

^{๒๕} “เจ้าติโลกราชได้เป็นใหญ่ เสวยราชสมบัติในพุมิเชียงใหม่ ก็เที่ยวยอมนักปราชญ์พระสิงห์พุทธปฏิมาเจ้าบาศดสาย ถึงฤกษ์กาลเมื่อควรสระสงฆ์ด้วยน้ำสุคันโธก สักการะบูชาด้วยข้าวตอกดอกไม้คันธของหอม แล้วเล่นมหรสพ ถ้วน ๗ วัน ๗ คืน ชูชวชูปี่แล...” สงวน โชติสุขรัตน์. ๒๕๑๕. “ตำนานพระสิงห์พุทธปฏิมาเจ้า” ในประชุมตำนานล้านนาไทย. เล่ม ๒. หน้า ๔๘.

สายดาพระเจ้า^{๓๐} ออกมาหน้าวิหารให้แสงแดดสะท้อนแสงจากแว่นสายดาพระเจ้าไปที่ดวงพระเนตรของพระพุทธรูป พระพุทธรูปมีสายพระเนตรเช่นคนทั่วไป ชาวล้านนาเชื่อว่าสายพระเนตรของพระพุทธรูปมีความศักดิ์สิทธิ์และมีอธิฤทธิ์มาก สถานที่ใดที่อยู่ตรงกับสายพระเนตรของพระพุทธรูปในวิหารทอดมาถึงสถานที่นั้นไม่เหมาะที่จะสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เชื่อว่าสายพระเนตรของพระพุทธรูป (พระพุทธรูป) จะทำให้สมาชิกในบ้านเรือนหลังนั้นอยู่ไม่มีความสุขความเจริญหรืออาจจะเจ็บป่วย คนล้านนาจึงหลีกเลี่ยงที่จะปลูกบ้านตรงกับสายพระเนตรของพระพุทธรูปที่ทอดมาถึงบริเวณนั้น^{๓๑}

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ เสนอไว้ในเรื่อง “ประตุมิและหน้าที่ของพระแก้วมรกต ที่กรุงเทพมหานคร”^{๓๒} ว่าพระแก้วมรกตประดิษฐานในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามในพระบรมมหาราชวัง พระอุโบสถหันหน้าตรงกับประตูผีของกรุงเทพฯ (ข้างวัดสระเกศหรือภูเขาทอง) การวางผังอาคารเช่นนี้เหมือนว่ากำหนดหน้าที่ให้แก่วัดพระแก้วมรกตในฐานะสิ่งที่ปกป้องรักษากรุงเทพมหานครให้พ้นจากความชั่วมิให้กลักรายเข้ามาในกรุงเทพฯ พระสิงห์ที่วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ก็หันหน้ามาทางทิศใต้ (เมื่อประดิษฐานในอุโบสถสองสงฆ์) ตรงกับประตูสวนปรงซึ่งเป็นประตูผีของเมืองเชียงใหม่เช่นกัน^{๓๓} พระสิงห์จะคอยเฝ้าระวังมิให้สิ่งชั่วร้ายอัปมงคลต่าง ๆ เข้ามาสู่เมืองเชียงใหม่ได้

ถาวรวัตถุของวัดพระสิงห์ขวามือคือ
อุโบสถสองสงฆ์ ซ้ายมือคือ วิหารลายคำ

^{๓๐} แวนสายดาพระเจ้าเป็นกระจกที่ใสกรอบสวยงาม สำหรับใช้ในพิธีเบิกพระเนตรในพิธีพุทธาภิเษกพระพุทธรูป

^{๓๑} ดูเพิ่ม “พระเจ้านั่งดิน” และ “สายดาพระเจ้า” ใน อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. ๒๕๔๔. โบราณวัตถุ-โบราณสถานในวัดล้านนา. เชียงใหม่ : แสงศิลป์. หน้า ๖๗, ๘๘.

^{๓๒} สุจิตต์ วงษ์เทศ. (บก.). ๒๕๔๖. พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. “ประตุมิและหน้าที่ของพระแก้วมรกต” ใน พระแก้วมรกต. หน้า ๓๔๓, ๓๔๖-๓๔๗.

^{๓๓} “ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ยกของพระบารมีของพระองค์ให้ปรากฏอย่างหนึ่งว่า ครั้งนั้นพระพุทธรูปองค์ที่เมืองเชียงใหม่หันหน้าทางกรุงศรีอยุธยา (ทิศใต้)...การที่พระพุทธรูปองค์ตั้งเป็นประธานอยู่ในพระอุโบสถที่หันหน้ามาทางทิศใต้ จึงตรงกับประตูสวนปรงอันเป็นประตูผี พระพุทธรูปองค์จึงเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ที่คอยเฝ้าระวังมิให้ความชั่วร้าย อัปมงคลต่าง ๆ เข้ามาสู่ตัวเมืองเชียงใหม่ แต่ก็มิได้คิดขวางกั้นจะมีการนำศพรวมทั้งความเป็นมือกนอกเมืองทางประตูนี้” (พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. ๒๕๔๖. “ประตุมิและหน้าที่ของพระแก้วมรกต” ใน สุจิตต์ วงษ์เทศ (บก.) พระแก้วมรกต. กรุงเทพฯ : มติชน. หน้า ๓๔๗.)

ความเห็นของพิเศษ เจียจันทร์พงษ์ ดังกล่าวสอดคล้องกับความเห็นของผู้เขียนที่ได้เสนอไว้ในประเด็นที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า พระวิญญูของพญาคำฟูเป็น “ผีสิงเมือง” ของเมืองเชียงใหม่ ทรงสถิตอยู่ในบริเวณวัดพระสิงห์ทำหน้าที่เฝ้าคู่มือให้สิ่งชั่วร้ายผ่านประตูเข้ามาเมืองเชียงใหม่ได้เช่นกัน ดังนั้นสายพระเนตรของพระสิงห์จึงป้องกันสิ่งชั่วร้ายที่จะเข้ามาในเมืองเชียงใหม่

พระเนตรของพระสิงห์มีความสำคัญมาก ตำนานพระสิงห์พุทธปฏิมาเจ้า กล่าวว่า ผู้ใดได้ทำบุญเกี่ยวกับพระเนตรของพระสิงห์จะเป็นมหาคุณ มีขุนนางคนหนึ่งชื่อเจ้าหมื่นสาคำถึง มีศรัทธาในพระสิงห์มากถึงกับขายตัวเองลงเป็นทาส เพื่อให้ได้เงินมาซื้ออัญมณีสำหรับใส่เป็นพระเนตรของพระสิงห์^{๙๔} เรื่องพระเนตรของพระสิงห์นี้ มีบันทึกในคำให้การของชาวกรุงเก่าว่า เมื่อพระเนตรของพระสิงห์หายไป ทำให้อิทธิฤทธิ์ที่สามารถเหาะเหินเดินอากาศของพระสิงห์เสื่อมหายไปด้วย เมื่อสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๑๙๙ - ๒๒๓๑) ทรงมีชัยชนะเหนือเชียงใหม่แล้ว พระองค์ได้อัญเชิญพระสิงห์ (พุทธสิหิงค์) และพระนาครที่แกะสลักจากไม้จันทน์^{๙๕} ไปประดิษฐานที่พลับพลา ก่อนจะนำลงมากรุงศรีอยุธยา พระองค์ตรัสถามพระยาแสนหลวงขุนนางเชียงใหม่ว่า พระพุทธสิหิงค์มีอำนาจเหาะเหินเดินอากาศได้จริงหรือ พระยาแสนหลวงกราบทูลว่า เดิมเมื่อพระพุทธสิหิงค์ประดิษฐานที่เมืองปาดลีบุตร นั้นเหาะเหินเดินอากาศได้จริง ต่อมามีคนร้ายควักพระเนตรออกไป พระพุทธสิหิงค์จึงเหาะเหินเดินอากาศไม่ได้^{๙๖}

ชาวเชียงใหม่นับถือบูชาพระสิงห์ในฐานะพระพุทธรูปซึ่งเป็นตัวแทนสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเป็นเทพเทวดาอารักษ์เมืองไปด้วยพร้อมกัน ผู้แต่งโคลงนิราศหริภุญไชยมากราบไหว้พระสิงห์ขอให้คุ้มครองการเดินทางไปเมืองหริภุญไชย^{๙๗} สอดคล้องกับความเชื่อดั้งเดิมของชาวบ้านล้านนา เมื่อจะเดินทางจากบ้านไปไกลหรือต่างเมือง เช่น พ่อค้าวัวต่างที่ต้องเดินทางจากบ้านไปไกลและไปนาน ผู้เดินทางจะกราบไหว้บอกกล่าวผีบรรพบุรุษเพื่อให้คุ้มครองผู้เดินทางไกลผู้นั้นให้เดินทางด้วยความปลอดภัย

๖.๔ พระสิงห์ พระคู่บ้านคูเมืองเชียงใหม่

พระสิงห์เป็นพระคู่บ้านคูเมืองเชียงใหม่ จะหายไปจากเชียงใหม่ไม่ได้ หากหายไปจะต้องติดตามเอากลับคืนมา เพราะเชื่อว่าพระสิงห์เป็นทั้งอารักษ์เมืองเชียงใหม่และเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่คอยป้องกันเมืองจากสิ่งชั่วร้าย และดลบันดาลให้บ้านเมืองมีความอุดมสมบูรณ์ มีหลักฐานอยู่มากกล่าวว่า เมื่อ

^{๙๔} “เจ้าหมื่นสาคำถึงใครใส่แก้วพระเจ้า...ก็บอกแก่แสนน้ำผึ้ง...แล้วไปไหว้มหาเถรเจ้าธรรมะเป็นเจ้าหลวงเชียงพระแล...เจ้าตนภานาหื้อเอาสกล่าออกคืน...เจ้าสาคำถึงก็ขายตนหื้อเป็นแก้วมหานิล ๒๐ ลูก หื้อช่างแก้วมาปิดใส่ตาพระเจ้า (พระพุทธรูป)...” สงวน โชติสุขรัตน์, ๒๕๑๕. “ตำนานพระสิงห์พุทธปฏิมาเจ้า” ในประชุมตำนานล้านนาไทย เล่ม ๒. หน้า ๔๘.

^{๙๕} พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. ๒๕๔๖. หน้า ๑๔๐.

^{๙๖} พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. ๒๕๔๖. หน้า ๑๔๕-๑๔๖.

^{๙๗} ประเสริฐ ณ นคร. ๒๕๔๗. หน้า ๑๐.

พระสิงห์หายไปจากเมืองเชียงใหม่ เจ้าเมือง พระสงฆ์ หรือชาวเมือง จะต้องออกเสาะแสวงหาและนำกลับคืนมาเชียงใหม่ ผู้เขียนเชื่อตามนิทานพระพุทธรูปหรือ “*สิงห์คนิทาน*” ว่า พระพุทธรูปองค์นี้เป็นพระพุทธรูปขนาดเล็กซึ่งสามารถอุ้มน้ำไปตามเมืองต่าง ๆ ได้โดยง่าย ขนาดของพระพุทธรูปองค์ที่พระโพธิ์รังสีรจนาวังค์จะมีขนาดฐานเล็กประมาณ ๖-๗ นิ้ว พระร่วงแห่งกรุงสุโขทัยได้อัญเชิญไว้บนพระเศียรของพระองค์^{๗๔} การสูญหายหรือเคลื่อนย้ายพระสิงห์จึงทำได้ง่าย พระสิงห์จึงหายไปจากเมืองเชียงใหม่หลายครั้ง

พระสิงห์หายไปครั้งแรกกล่าวไว้ในประวัติศาสตร์ไทใหญ่ พื้นที่ตอนกลาง ฉบับนั้นหนังสือ เมืองหนอง^{๗๕} กล่าวว่า พ.ศ. ๒๐๑๔ เจ้าหลวงคำหีบฟ้า เจ้าฟ้าแสนหวี ตรงกับสมัยของพญาติโลกราชเชียงใหม่ ได้ลักลอบนำเอาพระสิงห์จากเมืองเชียงใหม่ไปเมืองแสนหวี ต่อมาพระสงฆ์เชียงใหม่คือ พระญาณคัมภีร์ ได้ออกติดตามหาพระสิงห์ และพระญาณคัมภีร์ได้ถือเป็นโอกาสไปเผยแผ่พระศาสนาพุทธนิกายป่าแดงที่เมืองแสนหวีด้วย ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่า พระญาณคัมภีร์ได้นำพระสิงห์กลับมาหรือไม่ เพราะตำนานกล่าวว่าพระสิงห์หายไป

ครั้งที่ ๒ พระสิงห์หายไปจากเชียงใหม่ เมื่อพระไชยเชษฐาธิราชกษัตริย์เชียงใหม่ (พ.ศ. ๒๐๘๙-๒๐๙๐) เชื้อสายพระโพธิ์สารหลวงแห่งล้านช้างได้เสด็จกลับล้านช้างเพื่อจัดการถวายเพลิงพระศพพระราชบิดา พระองค์ได้อัญเชิญพระสิงห์และพระแก้วมรกตไปล้านช้างด้วย ต่อมาพระไชยเชษฐาธิราชส่งสาส์นมาแจ้งว่าพระองค์ไม่เสด็จกลับมาปกครองเชียงใหม่แล้ว ทางเชียงใหม่จึงเวนราชสมบัติให้พญาแมงกุ (เมกุฏวิสุทธิวงศ์) เป็นกษัตริย์เชียงใหม่แทน (พ.ศ. ๒๐๙๔-๒๑๐๓) พญาแมงกุมีพระราชสาส์นมาถึงล้านช้างติดตามขอพระสิงห์กลับคืนมาเชียงใหม่ ล้านช้างได้ส่งคืนพระสิงห์ให้เชียงใหม่

ข้อความจากตำนานพระแก้วมรกต ฉบับหลวงพระบาง บันทึกว่า ชาวเชียงใหม่นับถือพระสิงห์มากกว่าพระแก้วมรกต ดังนั้น พระสิงห์จึงเป็นพระพุทธรูปสำคัญของเมืองเชียงใหม่ตลอดมา ความว่า

“...ภายหลังพระเจ้าสุทิวังค์ พระเจ้านครเชียงใหม่มีอำนาจมากขึ้น เพราะพม่ามาอุดหนุนกำลังจึงแข็งแรง เมื่อมีโอกาสแล้วพระเจ้าสุทิวังค์มีพระราชสาส์นมาขอพระพุทธรูปองค์กลับไปบูชาไว้ ณ เมืองเชียงใหม่ ๆ ยอมยกพระแก้วมรกตให้แก่เวียงจันทบุรีเป็นสิทธิ ด้วยชาวเชียงใหม่ นับถือพระพุทธรูปองค์มากกว่าพระแก้วมรกต ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดินเวียงจันทบุรีก็เกรงเชียงใหม่ จึงยกพระพุทธรูปองค์ให้แก่พระเจ้าแผ่นดินเชียงใหม่...”^{๗๖}

^{๗๔} “ข้าพระพุทธเจ้าขอพระพุทธผู้รู้เรื่องด้วยพระสิริวิลาส จงโปรดมาประทับบนศีรษะข้าพระพุทธเจ้าต่อหน้ามหาชนเกิด ขณะที่พระร่วงเจ้าอาราธนาอย่างนี้ พระพุทธรูปองค์ประเสริฐเสด็จลงมาจากอากาศประดิษฐานบนพระเศียรของพระองค์” แสง มนวิทูร (แปล). “นิทานพระพุทธรูปสิงห์” ใน พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. ๒๕๔๖. หน้า ๖๙.

^{๗๕} สมปอง ไตรถมแก่น และฉัตรทิพย์ นาถสุภา (แปล). ๒๕๔๔. ประวัติศาสตร์ไทใหญ่ พื้นที่ตอนกลาง. เชียงใหม่ : ตรัสวิน. หน้า ๓๐-๓๑. และ เรณู วิชาศิลป์. ๒๕๕๐. หน้า ๓๔๙.

^{๗๖} สุจิตต์ วงษ์เทศ. ๒๕๔๖. หน้า ๑๒๖.

พระสิงห์หายไปครั้งที่ ๓ ภายหลังที่พระพุทธรูปทองคำอัญเชิญจากล้านช้างมาประดิษฐานที่เมืองเชียงใหม่มาจนถึง ๒๕๕ ปี สมเด็จพระนารายณ์มหาราชเสด็จมาตีเมืองเชียงใหม่ได้ใน พ.ศ. ๒๒๐๕ สมัยนั้นเชียงใหม่ตกเป็นเมืองประเทศราชของพม่า สมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดให้อัญเชิญพระพุทธรูปทองคำไปกรุงศรีอยุธยาและประดิษฐานที่วัดพระศรีสรรเพชญ์สืบมาจนถึง ๑๐๕ ปี สันนิษฐานว่าระหว่างที่พระสิงห์ประดิษฐานที่กรุงศรีอยุธยา เรื่องราวเกี่ยวกับพระสิงห์ที่หายไปจากเชียงใหม่ ชาวเชียงใหม่ยังคงเล่าเรื่องพระสิงห์สืบทอดกันมา หรือสันนิษฐานว่าชาวเชียงใหม่อาจจะสร้างพระสิงห์ขึ้นมาใหม่แทนองค์เดิมก็เป็นได้ เพราะชาวเชียงใหม่และล้านนานิยมเรียกชื่อพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะศิลปะเชียงแสน ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชรว่า “พระสิง” ทุกองค์ เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าใน พ.ศ. ๒๓๑๐ ชาวเชียงใหม่ร่วมกับพม่าทำสงครามกับอยุธยา เมื่ออยุธยาแตกแล้วชาวเชียงใหม่อัญเชิญพระพุทธรูปทองคำกลับมาบ้านเมืองเชียงใหม่ตามเดิม^{๓๓}

พระสิงห์หายไปครั้งที่ ๔ สมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๓๓๘ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดฯ ให้สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทยกกองทัพหลวงมาช่วยขับไล่พม่าออกจากเมืองเชียงใหม่ กองทัพสยามตีกองทัพพม่าแตกพ่ายไปแล้ว เมื่อสมเด็จพระราชวังบวรฯ จะเสด็จกลับได้อัญเชิญพระพุทธรูปทองคำจากเชียงใหม่ลงมาประดิษฐานที่กรุงเทพมหานคร พระพุทธรูปทองคำจึงหายไปจากเชียงใหม่อีกครั้งหนึ่งและครั้งนี้ชาวเชียงใหม่มิได้ติดตามเอากลับคืนมาแต่อย่างใด คงเนื่องด้วยเหตุผลทางการเมืองที่เชียงใหม่เป็นเมืองประเทศราชของกรุงเทพฯ ผู้เขียนสันนิษฐานว่า ชาวเชียงใหม่เรียกพระพุทธรูปทุกองค์ที่มีพุทธลักษณะเป็นศิลปะเชียงแสน ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชรว่า “พระสิง” แต่พระสิงห์องค์ที่อัญเชิญไปกรุงเทพมหานครนั้นเป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ ขัดสมาธิราบ ตรงตามพุทธลักษณะของพระพุทธรูปแบบลังกา และตรงตามที่

พระพุทธรูปทองคำ กรุงเทพมหานคร

^{๓๓} พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. “ตำนานพระพุทธรูปทองคำ ตามพระราชพงศาวดาร” ๒๕๔๖. หน้า ๑๕๐.

พระโพธิ์รังสีรจนาไว้ว่าพระพุทธรูปองค์มาจากลังกา และชาวเชียงใหม่อาจเชื่อตามคำเล่าว่า พระสิงห์องค์จริงยังประดิษฐานอยู่ในเชียงใหม่จนปัจจุบัน^{๔๒} อนึ่ง พระสิงห์ถูกสร้างจำนวนมหาศาลกระจายอยู่ตามวัดต่าง ๆ ทั้งชนบทและในเมืองทั่วล้านนา เนื่องจากพระสิงห์เป็นพระพุทธรูปสำคัญและทุกคนเชื่อว่ามีพลังศักดิ์สิทธิ์สามารถปกป้องคุ้มครองบ้านดาลความอุดมสมบูรณ์หรือทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลได้

๗. พระสิงห์กับประเพณีที่สูญหายไป

๗.๑ พิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา

พิธีสำคัญของเมืองเชียงใหม่ในอดีตจัดขึ้นในวัดพระสิงห์เฉพาะตรงพระพักตร์พระสิงห์ซึ่งปัจจุบันประเพณีได้ยกเลิกไปแล้วคือ พิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา ชินกาลมาลีปกรณ์กล่าวว่า เมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๐ พญาเมืองแก้ว (พ.ศ. ๒๐๓๘-๒๐๖๘) โปรดให้เจ้าเมืองนายและเจ้าเมืองเชียงทองในรัฐชาน ประเทศพม่า ได้ทำพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาในฐานะที่เป็นเจ้าเมืองประเทศราชที่ขึ้นกับเชียงใหม่

“...ต่อจากสมัยนั้นมาอีก มีเจ้าประเทศราช ๒ คน คือ เจ้าเมืองนายและเจ้าเมืองเชียงทอง พร้อมด้วยบริวารเป็นอันมาก ไปถึงเมืองเชียงใหม่ เป็นวันศุกร์ ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๙ พ.ศ. ๒๐๖๐ (จ.ศ. ๘๗๙) กราบบาทพระเจ้าราชาธิราชแล้วมอภวายสมบัติคือพลนิกายของตนและของตนเอง วันนั้น พระราชาธิราชทรงป่าวประกาศให้ทราบทั่วกันว่าพระราชาธิราชทรงหวังความเจริญอันยิ่งใหญ่แก่เจ้าประเทศราชทั้ง ๒ พร้อมด้วยพลนิกาย จึงในวันเพ็ญเดือน ๙ พระองค์ตรัสให้เจ้าประเทศราชกับพลนิกายเหล่านั้น นมัสการคณะสงฆ์ทั้ง ๓ คณะ มีพระสัทสนธิเป็นประมุขและพระคัมภีร์ไตรปิฎก แล้วให้กล่าวคำสัตย์ปฎิญาณท่ามกลางพระรัตนตรัยแล้วให้ดื่มน้ำพิพัฒน์สัตยา...”^{๔๓}

๗.๒ การบูชาพระสิงห์ ๗ วัน ๗ คืน

“สิงหนคินิทาน” กล่าวถึงประเพณีบูชาพระสิงห์ว่า พระเจ้าสีหล (ศรีลังกา) บูชาพระพุทธรูปสิงห์ ๗ วัน ๗ คืน^{๔๔} เมื่อพระพุทธรูปสิงห์มาถึงเมืองนครศรีธรรมราชแล้ว เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชทรงบูชา ๗ วัน ๗ คืน

^{๔๒} ผู้เขียนสัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร เมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ ท่านอาจารย์ได้ฟังได้จากผู้ใหญ่หลายคนเล่าสืบ ๆ กันมาว่า มีชาวเชียงใหม่จำนวน ๖-๗ คน ได้นำพระสิงห์องค์จริงที่มีขนาดหน้าตักประมาณ ๖-๗ นิ้ว ไปฝังไว้ในบริเวณวัดพระสิงห์ ไม่ทราบที่ใด พระสิงห์องค์ที่ประดิษฐานในวิหารลายคำปัจจุบันเป็นองค์สร้างขึ้นใหม่ ซึ่งเรื่องนี้ตรงกับคำบอกเล่าของ อาจารย์ชุม ณ บางช้าง (พ.ศ. ๒๕๐๘) ท่านเล่าว่า พระสิงห์ที่วัดพระสิงห์องค์จริงนั้นมีขนาดหน้าตักประมาณ ๑ คืบเศษ และชาวเชียงใหม่ได้ฝังไว้ใต้ดินในวัดพระสิงห์ ไม่ปรากฏว่าฝังไว้ที่ใด

^{๔๓} กรมศิลปากร. ๒๕๓๙. “ชินกาลมาลีปกรณ์.” ใน วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม ๔. หน้า ๓๙๓.

^{๔๔} “พระราชาสีหล...ทรงเลียงดูบูชาพระภิกษุสงฆ์ในนครของพระองค์ ทรงบูชาพระพุทธรูปสิงห์ตลอด ๗ วัน ๗ คืน” แสง มนวิฑูร (แปล). “นิทานพระพุทธรูปสิงห์” ใน พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. ๒๕๔๖. หน้า ๖๑.

เช่นกัน ต่อมาพระพุทธสิหิงค์มาประดิษฐานที่เมือง
กำแพงเพชร ได้บูชาพระสิงห์ ๗ วัน^{๔๕} ท้าวมหาพรหมได้
อัญเชิญพระสิงห์ไปเมืองเชียงแสน ได้บูชาพระสิงห์ ๗ วัน^{๔๖}
เมื่อพระสิงห์มาประดิษฐานที่เมืองเชียงใหม่ตั้งแต่สมัย
พญากือนาเป็นต้นมา จนถึงสมัยพญาติโลกราช พระองค์
ได้บูชาพระพุทธสิหิงค์ด้วยการสรงน้ำพระสิงห์ด้วยน้ำหอม
ข้าวตอกดอกไม้ เล่นมหรสพทุกปี ๗ วัน ๗ คืนเช่นกัน^{๔๗}
สันนิษฐานว่าการบูชาพระสิงห์ทุกปีเช่นนี้จะถือปฏิบัติสื
มาจนถึงสมัยใดไม่ปรากฏ ปัจจุบันนี้ประเพณีสรงน้ำพระสิงห์
มีเพียง ๓ วัน ส่วนการละเล่นฉลองพระสิงห์ได้สูญหายไปแล้ว

๗.๓ พระสิงห์ไม่ได้ป้องกันความชั่วร้ายอัปมงคล

ปัจจุบันพระสิงห์ประดิษฐานในวิหารลายคำซึ่งหันหน้า
ไปทางทิศตะวันออก มิได้หันหน้าไปทางทิศใต้ซึ่งเป็น “ประตู
ผี” หรือ ประตูสวนปรุง อีกต่อไปแล้ว ดังนั้น พระสิงห์จึงไม่
ได้ช่วยป้องกันความชั่วร้ายอัปมงคลที่จะผ่านเข้ามาสู่เมือง
เชียงใหม่อีกต่อไป

๗.๔ “สมภาร” พระสิงห์เจ้า

ใน พ.ศ. ๒๑๙๐ สมัยพม่าปกครองเมืองเชียงใหม่^{๔๘} เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ดำรงตำแหน่ง
“สมเด็จพระเอกอัครราชครูจุฬามณีไตรวินัยสวร สังฆปริณายกวรสังฆราชสาสนาบดีเจ้า” ได้ออกคำสั่งในฐานะ
ประธานฝ่ายสงฆ์ให้น่า “ทาสวัด” ที่ทำหน้าที่ส่งน้ำมันยางสำหรับจุดบูชาในวัด ซึ่งนางท้าวอินชาราชเทวี
ได้ถวายไว้กับวัดป่าไผ่หลวง พันนาพูกา^{๔๙} ต่อมาวัดป่าไผ่หลวงกลายเป็นวัดร้าง ให้รวบรวมสิ่งของ

พระพุทธสิหิงค์ เมืองนครศรีธรรมราช

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๘๐.

^{๔๖} “เจ้ามหาพรหมรับพระพุทธสิหิงค์แล้วอัญเชิญไปยังนครของพระองค์ตามทางที่มา...ด้วยราชานุภาพของพระองค์ทรงบูชาตลอด ๗ วัน ...”
เรื่องเดียวกัน. หน้า ๘๑.

^{๔๗} “เจ้าติโลกราชได้เป็นใหญ่เสวยราชสมบัติในพยุหะเชียงใหม่ ก็เที่ยวชมบูชาพระสิงห์พุทธปฏิมาเจ้าบูชาตาสาย เถียรดูกาลเมื่อควรสระสรง
ด้วยน้ำสุคันโธก สักการบูชาด้วยข้าวตอกดอกไม้ คันธของหอม แล้วก็เล่นมหรสพถ้วน ๗ วัน ๗ คืน ขวบขุบปีแล” สวงน โขติสุขรัตน์.
๒๕๑๕. “ตำนานพระสิงห์พุทธปฏิมาเจ้า” ใน ประชุมตำนานล้านนาไทย เล่ม ๒. หน้า ๔๘-๔๙.

^{๔๘} เชียงใหม่ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าตั้งแต่สมัยพระเจ้าบุเรงนอง ถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ระหว่าง พ.ศ. ๒๑๐๑-๒๓๑๗.

^{๔๙} พันนาเป็นเขตปกครองสมัยโบราณของล้านนา ประกอบด้วยเมืองหลายเมือง หรือเขตปกครองหลายเขต มีเจ้าพันนาเป็นผู้ปกครองขึ้นตรง
กับกษัตริย์

และทาสทั้งหลายของวัดนี้ไปไว้ที่วัดพระสิงห์เหมือนหนึ่งไปขอพึ่งหรืออยู่ใต้บารมีของพระสิงห์ เรียกว่า “เข้ามาสู่สมภารพระสิงห์เจ้า”^{๔๐} และให้ทาสเหล่านี้ส่งน้ำมันมาบูชาพระสิงห์ ห้ามทำวพญาและขุนนางเกณฑ์แรงงาน หรือให้ไปศึกสงคราม ขอให้เห็นแก่บารมีหรือ “สมภารของพระสิงห์เจ้า” จากข้อความดังกล่าวข้างต้นสะท้อนถึงความเคารพนับถือในบารมีหรือสมภารของพระสิงห์เจ้าในสมัยนั้น แม้ว่าจะเป็นสมัยพม่าปกครองเชียงใหม่ทุกวัดที่ร้างไป พระสงฆ์ ข้าราชการบริวาร โบราณวัตถุต่าง ๆ และส่วยของวัดร้างเหล่านั้นจะให้รวบรวมมารักษาไว้ที่วัดพระสิงห์ตามบารมีของพระสิงห์ ปัจจุบันความเชื่อเรื่อง “สมภารพระสิงห์เจ้า” ไม่ปรากฏหรือหลงเหลืออยู่ในความทรงจำของพุทธศาสนิกชนชาวเชียงใหม่อีกเลย

เมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเสด็จวัดพระสิงห์ พระองค์ทอดพระเนตรเห็นพระพุทธรูปที่รวบรวมมาจากวัดร้างต่าง ๆ ในเมืองเชียงใหม่จำนวนมาก พระองค์จึงทรงเลือกพระพุทธรูปบางองค์แล้วทรงนำลงมากองกรุงเทพฯ กล่าวได้ว่าสมัยนั้นวัดพระสิงห์เป็นสถานที่เก็บรักษาพระพุทธรูปจากวัดร้างซึ่งพระพุทธรูปเหล่านั้นเหมือนหนึ่งมาขอเข้าสู่ “สมภารพระสิงห์เจ้า” ปัจจุบันความคิดเรื่องนี้ได้สูญหายไปแล้วเช่นกัน

๗.๕ ผ้ายันต์พระสิงห์

ศรีเลา เกษพรหม อธิบายว่า พระพุทธรูปสี่องค์เป็นพระพุทธรูปที่ชาวบ้านนิยมสร้างไว้สักการบูชาในชุมชนหรือหมู่บ้านของตน พระสิงห์ในล้านนาจึงมีจำนวนมากและเกือบทุกองค์จะมีคำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปทั้ง ๔ ด้าน ถือเป็นสัญลักษณ์ของพระสิงห์คือ “คาถาปฐมนิ” ๔ ด้าน พระพุทธรูปทุกองค์ที่สร้างตาม “ศิลปะเชียงแสน” และมีจารึก “คาถาปฐมนิ” ที่ฐานทั้ง ๔ ด้าน ชาวล้านนาเรียกว่า “พระสิงห์” ทั้งสิ้น ถ้าไม่มีคาถาปฐมนิ อาจจะมีคำจารึกชื่อโดยตรงว่าพระพุทธรูปองค์นี้คือ “พระสิงห์” เช่น พระพุทธรูปสำริด ปางมารวิชัย ศิลปะแบบเชียงแสนสิงห์หนึ่ง วัดพระเจ้าเม็งราย อำเภอเมืองฯ จังหวัดเชียงใหม่ สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๐๑๒ (สมัยพญาติโลกราช) ไม่มีคาถาปฐมนิที่ฐาน แต่จารึกชื่อที่ฐานพระพุทธรูปว่า “สทิงคพุทธ รูโปจ”^{๔๑}

นอกจากคาถาปฐมนิแล้ว พระสิงห์ยังมีผ้ายันต์ของพระสิงห์ด้วย ซึ่งองค์ความรู้เรื่องนี้สูญหายไปแล้ว แต่ยังปรากฏผ้ายันต์พระสิงห์ในเอกสารโบราณและผู้ที่สนใจเกี่ยวกับคาถาอาคมเพียงบางคนเก็บรักษาไว้ ศรีเลา เกษพรหม อธิบายผ้ายันต์ของพระสิงห์ว่า ผ้ายันต์พระสิงห์มีความศักดิ์สิทธิ์และช่วยคุ้มครองชาวบ้านผู้มียันต์ให้มีความเจริญรุ่งเรือง และช่วยให้รอดพ้นจากอันตรายต่าง ๆ ผ้ายันต์พระสิงห์สะท้อนถึงความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของพระสิงห์ในสายตาของชาวบ้านทั่วไป

^{๔๐} “...บัดนี้อารามราชฐานที่นั่นเปล่าสูญเสียแล้ว เขาทั้งหลายเข้ามาสู่สมภารพระสิงห์เจ้าแล เราก็ได้กรุณาแก่เขาทั้งหลาย ได้เก็บหอมหยับ (รวม) เอาเขา (ส่วย) น้ำมันมาบูชาพระสิงห์เจ้าแล...หื้อหันแกสมภารพระสิงห์เจ้าแล เราอันเป็นเจ้าสาสนาได้กรุณาแก่เขาทั้งหลาย หื้อได้เก็บหอมเขาน้ำมันบูชาพระเจ้าด้วยปวณิแห่งเขาทั้งหลาย สืบสืบมาเทอะ” สรัสวดี อ๋องสกุล. ๒๕๓๔. เรื่องเดิม. หน้า ๑๒๓.

^{๔๑} อันส์ เพนธ์. คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่. หน้า ๔๘.

ชาวล้านนาเมื่อสร้างพระพุทธรูปแล้วจะต้องนำไปถวายไว้กับวัด เพราะวัดเป็นที่สถิตของพระพุทธรูป ถ้าผู้ใดเอาพระพุทธรูปที่สร้างไว้ในบ้านของตนถือว่าไม่ถูกต้อง บนหิ้งพระภายในบ้านของชาวบ้านจะไม่มีพระพุทธรูป แต่จะเขียนคำไหว้พระพุทธรูป คำไหว้พระธาตุ รูปเขียนของพระธาตุเจดีย์ที่สำคัญ หรือรูปเขียนพระพุทธรูปเท่านั้น หัวหน้าครอบครัวคนใดเคารพเลื่อมใสพระสิงห์ เขาต้องเรียนท่องจำคำไหว้พระสิงห์หรือคาถาพระสิงห์คือ “คาถาปฐม” แล้วให้บุคคลที่มีความรู้ด้านคาถาอาคมและมีความสามารถในการวาดรูป ขอให้เขาวาดรูปพระสิงห์ลงบนแผ่นผ้าพร้อมกับพระสาวกบางองค์ ทำวจุโลกบาล รูปช้าง รูปม้า และคาถาปฐม ซึ่งเป็นคาถาไหว้พระสิงห์ นอกจากนี้ให้เขียน “คาถานวภา” และ “คาถาทุกชั้นเต” เป็นต้น ผ้ายันต์แผ่นนี้เรียกว่า “ขบวนพระสิงห์” ผู้ใดมีผ้ายันต์พระสิงห์ไว้ครอบครองจะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการดำรงชีวิต เมื่อเขาท่องคาถาพระสิงห์และมียันต์พระสิงห์ติดไว้กับตัว เชื่อว่าผ้ายันต์พระสิงห์จะช่วยปกป้องคุ้มครองจากสิ่งชั่วร้ายได้ เช่น ป้องกันเสนียดจัญไร (ชิต) ป้องกันมิให้ถูกทำร้าย เมื่อจะออกศึกสงครามให้บูชาผ้ายันต์ก่อนเดินทาง การเดินทางไกลจะปลอดภัย^{๙๐}

๘. พุทธลักษณะของพระสิงห์

นักปราชญ์ทางศิลปะและโบราณคดีได้ศึกษาวิจัยและเผยแพร่พุทธลักษณะทางศิลปะของพระพุทธรูปจำนวนมากและตลอดมานับร้อยปีแล้ว ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ได้อธิบายพุทธลักษณะของพระพุทธรูปดังนี้

“...พระพุทธรูปที่ประดิษฐานที่วัดนี้ (วัดพระสิงห์) เป็น ๑ ใน ๓ ของพระพุทธรูปใน ประเทศไทย เป็นพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชร (คือเอาแข้งไขว้บนตัก) พระหัตถ์เป็นท่ามารวิชัย (คือหงายพระหัตถ์ซ้ายไว้บนตัก คำว่าพระบาทขวาหักไว้ที่เข่า ปลายพระหัตถ์ชี้ลงข้างล่างอ้างธรณีเป็นพยาน) พระองค์อวบอ้วน พระอุระนูน ชายสังฆาฏิสั้นขาดอยู่เหนือถัน นิ้วพระหัตถ์ทั้งสี่ไม่เสมอกัน วงพระพักตร์สั้นกลม ขนงโค้ง พระนาสิกงุ้ม พระโอษฐ์เล็ก พระหนุเป็นปม เส้นพระศกใหญ่ ไม่มีไรพระศกเป็นขอบตอนต่อกับวงพระพักตร์ พระเมาลีเป็นต่อมคล้ายดอกบัวตูม ฐานเป็นบัวหงาย มีกลีบน้อยแซมข้างบนและมีเกสร เป็นลักษณะพระพุทธรูปสมัยเชียงแสนรุ่นเริ่มแรก (พ.ศ. ๑๔๐๐-๑๖๐๐)

พระพุทธรูปฝีมือช่างเชียงแสน นักปราชญ์ทางศิลปะโบราณคดีได้จำแนกพระพุทธรูปสกุลช่างเชียงแสนตามทฤษฎีใหม่ดังนี้

^{๙๐} ศรีเลา เกษพรหม. “ผ้ายันต์พระสิงห์” เอกสารประกอบการเสวนา จัดโดย ชมรมคนรักผ้าสาธิตและหอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ จัด ณ ห้องประชุมหอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ วันที่ ๒๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๓. หน้า ๔๐, ๖๓-๖๔.

๑. เชียงแสนรุ่นเริ่มแรก พ.ศ. ๑๔๐๐-๑๖๐๐
๒. เชียงแสนรุ่นแรก พ.ศ. ๑๖๐๐-๑๘๐๐
๓. เชียงแสนรุ่นหลัง พ.ศ. ๑๘๐๐-๑๙๐๐
๔. เชียงแสนรุ่นแปลง (เชียงแสน-สุโขทัย) พ.ศ. ๑๘๐๐
๕. เชียงแสนใหม่ พ.ศ. ๒๐๐๐”^{๙๓}

ส่งท้าย

“พระสิง” หรือ “พระพุทธรูปสิงห์” ประดิษฐานที่วัดพระสิงห์หรือวัดลีเชียงพระ ซึ่งหมายถึงวัดที่ใกล้ตลาด (ลี) มีป่า (เชียง) ที่เป็นที่พักพิงของผีตระกูล “สิง” และ “ด้าว” ของพญาผายูคือผิพญาคำฟู เมื่อพญาผายูสร้างกุหรือเจดีย์บรรจุพระอัฐิพญาคำฟูไว้ที่วัดลีเชียงพระ “ผิพญาคำฟู” จึงเป็น “ผิสิงเมือง” หรือ “อารักษ์” เมืองเชียงใหม่ ต่อมาพญาผายูทรงสร้างพระพุทธรูปเพื่ออุทิศแด่พระวิญญานพญาคำฟู พระพุทธรูปองค์นั้นชาวเมืองอาจจะเรียกว่า “พระสิง” มาจากคำว่า “สิง” หรือ โคตรตระกูล ซึ่งพญาผายูได้ “แบ่งผิสิงหรือผิโคตรตระกูล” มาจากเชียงแสน ต่อมาศาสนาพุทธเจริญรุ่งเรืองมั่นคงในเชียงใหม่ แต่กษัตริย์และชาวเชียงใหม่ยังคงนับถือภูติผีปีศาจและเซ่นไหว้ผีด้วยควาย พระรัตนปัญญาเถระได้เขียนตำหนักษัตริย์เชียงใหม่ไว้ในงานเขียนของท่าน “ชินกาลมาลีปกรณ์” ต่อมาพระโพธิรังสีได้รับอาราธนาจากพระสาครสามีให้รจนา “สิงคณิทาน” เรื่องราวของพระพุทธรูป “พระสิง” โดยพระโพธิรังสีได้แปลงเรื่องราวของผิสิงเมืองให้เป็นพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะเหมือนสิงห์ และให้ชื่อใหม่ตามภาษาบาลีว่า “พระพุทธรูปสิงคณิทาน” ในงานเขียนชื่อว่า “สิงคณิทาน” ผลงานเรื่องนี้ทำให้ “พระสิง” ตามคติความเชื่อของชาวล้านนากลายเป็นพระพุทธรูปแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างแท้จริง แต่ชาวล้านนาและชาวเมืองเชียงใหม่ในสมัยนั้นอาจจะไม่ได้อ่านหรือทราบเรื่องราวสิงคณิทานเลยก็เป็นได้

แม้เวลาจะผ่านไปถึง ๒๓๐ ปี ชาวเชียงใหม่ยังเคารพนับถือว่า “พระสิง” เป็นอารักษ์เมืองเชียงใหม่ตามคติดั้งเดิมอยู่ โคลงนิราศหริภุญไชยและโคลงพื้นวัดพระสิงห์ ผู้ประพันธ์ยังเขียนถึงเมืองเชียงใหม่ว่าสมัยนั้นมีอารักษ์หรือผิเมือง ๒ องค์ คืออารักษ์พญามังรายและอารักษ์พญาคำฟู ความเชื่อนี้สืบต่อมาอีกนานเท่าใดไม่ปรากฏแต่อย่างน้อย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ พระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์ได้บันทึกว่าชาวเชียงใหม่เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระสิงห์ว่าอาจบันดาลให้ร้ายให้ดีแก่บ้านเมืองได้^{๙๔} ผู้เขียนสันนิษฐาน

^{๙๓} ประเสริฐ ณ นคร. ๒๕๔๖. โคลงนิราศหริภุญไชย สอดกับต้นฉบับเชียงใหม่. หนังสือที่ระลึกงานถวายผ้ากฐินพระราชทาน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ณ วัดพระธาตุหริภุญไชย วรมหาวิหาร อำเภอเมืองฯ จังหวัดลำพูน เมื่อ ๑๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๖. กรุงเทพฯ : พัฒนาศึกษา. หน้า ๒๖๘-๒๖๙.

^{๙๔} ดูเพิ่มใน เชิงอรรถที่ ๕๕.

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ “ครูบาศรีวิชัย” นักบุญแห่งล้านนาได้บูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานในวัดพระสิงห์เป็นการใหญ่ ครูบาศรีวิชัยได้ขุดรื้อเจดีย์ (กู) ที่เชื่อว่าเป็นเจดีย์บรรจุพระอัฐิของพญาคำฟูซึ่งตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของวิหารหลวงวัดพระสิงห์ พบผอบทำด้วยทองคำ เงิน และทองแดง รวม ๓ ผอบซ้อนกัน และพบพระพุทธรูปและสิ่งของมีค่าอีกจำนวนหนึ่ง ภายในผอบทองคำบรรจุอัฐิซึ่งอาจจะเป็นพระอัฐิของพญาคำฟูก็เป็นได้ หลังจากนั้นบ้านเมืองไม่ปรกติสุขเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ วัดพระสิงห์และหมู่บ้านรายรอบวัดอาจจะร้างไประยะหนึ่ง เรื่องราวของ “พระสิงห์” และสิ่งของมีค่าที่ขุดพบในเจดีย์พญาคำฟูอาจจะค่อย ๆ เลือนหายไปจากความทรงจำของชาวเชียงใหม่และล้านนา^{๔๔} ในระหว่างเกิดสงครามโลกนั้นครูบาศรีวิชัยได้นำสิ่งของที่ขุดได้ทั้งหมดไปมอบให้ทางราชการ ซึ่งได้เก็บรักษาส่งของเหล่านี้ไว้ที่ศาลากลางจังหวัด เมื่อสงครามโลกสิ้นสุดลงพบว่าสิ่งของเหล่านั้นได้สูญหายไปทั้งหมด ประกอบกับสมัยนี้การศึกษาสมัยใหม่จากกรุงเทพฯ เริ่มเข้ามาถึงเมืองเชียงใหม่แล้ว เรื่องราวของ “พระสิงห์” ตามความเชื่อดั้งเดิมรวมทั้งเรื่องราวในอดีตของเชียงใหม่อีกหลายเรื่องค่อย ๆ จางหายไปจากความทรงจำของชาวเชียงใหม่จนถึงปัจจุบัน.

^{๔๔} ครูบาศรีวิชัยเป็นพระสงฆ์ที่มีบารมีมากเรียกว่า “ตนบุญ” ครูบาส่งสอนให้ประชาชนยึดมั่นตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ครูบาต่อต้านลัทธิผี เทาที่ทราบครูบาขอให้ย้าย “พระบฏ” ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมเช่นไหว้ “ผีปู่แสะย่าแสะ” ผีเมืองเชียงใหม่ ที่ต้องฆ่าควายสังเวยทุกปี พระบฏเดิมเก็บไว้ที่วัดฝายหิน (เชิงดอยสุเทพติดกับมหาวิทยาลัยเชียงใหม่) ซึ่งวัดนี้ตั้งอยู่ใกล้ “ดงผีปู่แสะย่าแสะ” ให้เอาออกไปเก็บรักษาไว้ที่วัดป่าจี้ อำเภอสองแคว ซึ่งติดกับ “ดงปู่แสะย่าแสะ” ด้านทิศใต้ เนื่องจากครูบาเห็นว่าวัดฝายหินเป็นวัดเก่าแก่ เป็นวัดที่อดีตพระสังฆราชเมืองเชียงใหม่เคยจำพรรษามาก่อน เรื่องพระสงฆ์ต่อต้านความเชื่อเรื่องผีนี้ หลวงพ่อปัญญาบันทิกษุ สมัยที่ท่านมาจำพรรษาที่วัดอุโมงค์เชียงใหม่ ท่านเคยเทศนาห้ามชาวเชียงใหม่ตักบาตร “พระอุปคุต” ในยามวิกาลคือ ประมาณ ๐๓.๐๐-๐๕.๐๐ น. แต่ชาวเชียงใหม่ก็ยังนับถือผีและประเพณีเลี้ยงผีต่าง ๆ ตลอดมา เช่น ตักบาตรพระอุปคุต, บูชาเสาหลักเมือง (เสาอินทขิล), ทำพิธีสืบชะตาเมือง, ทำพิธีแก้ชืดเมือง, เช่นไหว้ผีปู่แสะย่าแสะ, เช่นไหว้ผีกระดูกหรือผีปู่ย่า ทุกปี การต่อสู้ระหว่างความเป็นพุทธศาสนิกชนที่แท้จริงกับความเชื่อดั้งเดิมหรือผีได้ดำเนินสืบมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. ๒๕๓๙. **วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม ๔**. กรุงเทพฯ : เซเว่น พรินต์ติ้ง กรุ๊ป.
- เกริก อัครชิโนเรศ. ๒๕๔๖. รายงานการวิจัยเรื่อง **“การชำระปฏิทินและหนังสือปีใหม่เมือง ล้านนา (ประกาศสงกรานต์)”**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยแห่งชาติ (สกว).
- คำจอง. ๒๕๕๓. “สรุปคำบรรยายเรื่อง ประวัติศาสตร์และเอกสารไทดำในเวียดนาม” ใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ พิเชฐ สายพันธ์. **ทฤษฎีบ้านเมือง ศาสตราจารย์คำจองกับการศึกษาชนชาติไท**. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. ๒๕๕๓. **ทฤษฎีบ้านเมือง ศาสตราจารย์คำจองกับการศึกษาชนชาติไทย**. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์.
- บรรจบ พันธุเมธา. ๒๕๒๖. **“ภาษาสัมผัสพันธ์ คนไท-ไทย”**. นิตยสารสตรีสาร. ๑๘ (๒๔ กรกฎาคม ๒๕๒๖).
- ประเสริฐ ญ นคร. ๒๕๔๖. **โคลงนิราศทริภุญไชย สอดกับต้นฉบับเชียงใหม่**. หนังสือที่ระลึกงานถวายผ้ากฐินพระราชทาน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ณ วัดพระธาตุทริภุญไชยวรมหาวิหาร อำเภอเมือง ลำพูน ๑๙ ตุลาคม ๒๕๔๖. กรุงเทพฯ : พัฒนาศึกษา.
- ปราณี วงษ์เทศ. ๒๕๔๓. **สังคมและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์**. กรุงเทพฯ : เรือนแก้ว.
- พรรณเพ็ญ เครือไทย. ๒๕๓๙. **โคลงพื้นวัดพระสิงห์**. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง.
- พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. ๒๕๔๖. **พระพุทธสิหิงค์ “จริง” ทุกองค์ไม่มี “ปลอม” แต่ไม่ได้มาจากลังกา**. กรุงเทพฯ : มติชน.
- _____. ๒๕๔๖. “ประตู่ผี และหน้าที่ของพระแก้วมรกต” ใน สุจิตต์ วงษ์เทศ (บก.) **พระแก้วมรกต**. กรุงเทพฯ : มติชน.
- เรณู วิชาศิลป์. ๒๕๕๐. **พื้นเมืองแสนหวี ฉบับหอคำเมืองไทย**. เชียงใหม่ : ซิลค์เวอร์ม.
- _____. ๒๕๓๙. **อาหมบาราญจี**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พรินต์ติ้ง.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. ๒๕๔๖. **ความหมายพระบรมธาตุในสยามประเทศ**. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- สงวน โชติสุขรัตน์. ๒๕๑๕. “ตำนานสุวรรณคำแดงหรือตำนานเสาอินทขิล” ใน **ประชุมตำนานล้านนา เล่ม ๑**. กรุงเทพฯ : โอเอสพริ้นติ้ง.
- _____. ๒๕๑๕. “ตำนานพระสิงห์พุทธปฏิมาเจ้า” ใน **ประชุมตำนานลานนาไทย เล่ม ๑**. กรุงเทพฯ : โอเอสพริ้นติ้ง.

สมปอง ไตตุมแก่น และ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (แปล). ๒๕๔๔. **ประวัติศาสตร์ไทใหญ่ พื้นที่ตอนกลาง.** เชียงใหม่ : ตรีสวี.

สรสวดี อ่องสกุล. ๒๕๓๔. “รวมเรื่องเมืองเชียงใหม่ : หลักฐานประวัติศาสตร์” ใน **หลักฐานประวัติศาสตร์ล้านนาจากเอกสารคัมภีร์ใบลานและพันธังสา.** คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุจิตต์ วงษ์เทศ (บก.). ๒๕๔๖. **พระแก้วมรกต.** กรุงเทพฯ : มติชน.

สุนทรเทพกิจจารักษ์, พระยา. มปป. **ระยะทางไปมณฑลภาคพายัพ พุทธศักราช ๒๔๖๕.** กรุงเทพฯ : ไสภณพิพรรฒธนากร.

สุรสวัสดิ์ ศุขสวัสดิ์ และ ฮันส์ เพนธ์. ๒๕๕๐. **พุทธศิลป์ในนิยายสี่ทศวรรษ พ.ศ. ๑๙๐๐-๒๑๐๐.** กรุงเทพฯ : เดือนตุลา.

แสง มนวิฑูร (แปล). ๒๕๔๖. “นิทานพระพุทธรูป” ใน พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. ๒๕๔๖. **พระพุทธรูปจริงทุกองค์ ไม่มีปลอม แต่ไม่ได้มาจากลังกา.** กรุงเทพฯ : มติชน.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว (ปริวรรต). ๒๕๕๓. “ตำนานพระแก้วเจ้า” ใน **งานปริวรรตคัมภีร์ใบลานล้านนา.** กรุงเทพฯ : ไร่ไฉน.

_____. ๒๕๔๙. “พระพุทธรูป” ใน **โบราณวัตถุ-โบราณสถานในวัดล้านนา.** เชียงใหม่ : แสงศิลป์.

_____. ๒๕๔๗. “ตำนานเก้าเชียงดาว”. **วารสารราชบัณฑิตยสถาน ๓๙** (๓ ก.ค.-ก.ย. ๒๕๔๗).

_____. ๒๕๓๙. **วัดร้างในเวียงเชียงใหม่.** กรุงเทพฯ : สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์.

_____. ๒๕๓๙. “แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเมืองเชียงใหม่.” เอกสารประกอบการบรรยายในที่ประชุมราชบัณฑิตและภาคีสมาชิก สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ราชบัณฑิตยสถาน วันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๓๙.

_____. ๒๕๓๗. “เชียง หรือ เมือง ข้อสังเกตบางประการ”. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่องศิลปวัฒนธรรม ๕ เชียง. ณ วิทยาลัยครูเชียงราย วันที่ ๑-๓ มีนาคม ๒๕๓๗.

_____. (ปริวรรต). ๒๕๒๔. **ตำนานพญาเจือง.** เชียงใหม่ : วิทยาลัยครูเชียงใหม่.

_____. (ปริวรรต). ๒๕๒๔. **สมุดตราข.** เชียงใหม่ : วิทยาลัยครูเชียงใหม่.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และคณะ. **พจนานุกรมศัพท์ล้านนาเฉพาะคำที่ปรากฏในใบลาน.** เชียงใหม่ : ชिल्คเวอร์ม.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ เดวิด วัยอาจ. ๒๕๔๗. **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่.** เชียงใหม่ : ชिल्คเวอร์ม.

อุดม รุ่งเรืองศรี. ๒๕๔๗. พจนานุกรมล้านนา-ไทย. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง.

อุดม รุ่งเรืองศรี (บก.). ๒๕๔๒. สารานุกรมไทยภาคเหนือ เล่ม ๖. กรุงเทพฯ : สยามเพรส.

อันส์ เพนธ์. ๒๕๑๙. คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่. กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี.

อันส์ เพนธ์ และคณะ. ๒๕๔๙. “จารึกวัดพระสิงห์ พ.ศ. ๒๑๗๒”. ใน ประชุมจารึกล้านนา เล่ม ๑๑. จารึก
ในจังหวัดเชียงใหม่ ภาค ๓. เชียงใหม่ : สารการพิมพ์.

อันส์ เพนธ์ และคณะ. ๒๕๕๐. “จารึกวัดทุ่งต้อม พ.ศ. ๒๐๓๒”. ใน ประชุมจารึกล้านนา เล่ม ๑๒. จารึกใน
จังหวัดเชียงใหม่ ภาค ๔. เชียงใหม่ : สารการพิมพ์.

สัมภาษณ์

นางคำแพง อภิวงศ์ บ้านเลขที่ ๓๓๓/๓๔-๓ หมู่ ๓ ตำบลหนองจ้อม อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่
๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๔.

ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร. ราชบัณฑิตยสถาน สนามเสือป่า เขตดุสิต กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๑๓
พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๔.

Abstract New Thoughts on “Phra Singh” of Chiang Mai

Aroonrut Wichienkeo

*Associate Fellow of the Academy of Moral and Political Sciences,
The Royal Institute, Thailand*

One of an important Buddha image in Chiang Mai and Lan Na kingdom in the past was “Phra Singh” or “Phra Buddha Sihing” which was built by King Pha Yu of Chiang Mai for offering to King Kham Fu, his father spirit. Phra Singh was haunted by King Kham Fu’s spirit and the image was believed to be the guardian spirit of Chiang Mai. After Buddhism was accepted by Lan Na people, the new concept and history of Phra Sing was written by Phra Bodhi Rangsi. He composed the “Sihing Nitani” to explain and confirm that this image was built in Sri Lanka and it was not related to the guardian spirits. But the people still believe in the super natural power of Phra Singh for giving the prosperity of rains, for protecting the misfortune or evil and for serving as the image of the people who were born in the year of the Big Snake. Later, the beliefs and some traditions of this image as the guardian spirit of Chiang Mai disappeared. Now the people play respect to this image as the representation of the Lord Buddha.

keywords: Phra Buddha Sihing, Lanna people, beliefs and traditions